

Міністерство освіти і науки України
Одеська національна академія харчових технологій

ТКАЧУК ГАЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [338-049.5:658]:330.341-044.922

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса - 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній академії харчових технологій Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант - доктор економічних наук, професор
НЕМЧЕНКО Валерій Вікторович,
Одеська національна академія харчових технологій,
завідувач кафедри обліку та аудиту.

- Офіційні опоненти:**
- доктор економічних наук, професор
ПУШАК Ярослав Ярославович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри економіки та економічної безпеки;
 - доктор економічних наук, професор
МАСЛЕННИКОВ Євген Іванович,
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова,
професор кафедри менеджменту та інновацій;
 - доктор економічних наук, професор
ПАВЛОВ Костянтин Володимирович,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
професор кафедри аналітичної економіки та природокористування.

Захист відбудеться **22 жовтня 2020 р. о 11.00 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **22 вересня 2020 р.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Господарська діяльність підприємств харчової промисловості в реальному часі здійснюється у трансформаційному середовищі, що характеризується реформами у політичній, економічній, соціальній сферах буття та формуванням нового світогляду на розвиток економічних систем. При цьому підприємство, як відкрита система, потерпає від деструктивного впливу загроз та ризиків трансформаційних процесів, що вимагає створення дієвого механізму економічного захисту та його адаптування до функціонування в умовах суттєвих змін.

Необхідність удосконалення теоретико-методологічного базису системи економічної безпеки підприємств у харчовій промисловості обумовлена також неупорядкованістю та безсистемністю реформ у вітчизняній економіці, відсутністю в Україні промислової політики щодо захисту вітчизняного продовольчого бізнесу від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища; євроінтеграційними трансформаціями й процесами світової глобалізації; зростанням конкуренції на ринку продовольчих товарів.

Різні аспекти теорії, методології та практики формування, функціонування та забезпечення системи економічної безпеки представлені у наукових доробках таких вчених як: Банєва І.О., Басюркіна Н.Й., Васильців Т.Г., Войнаренко М.П., Донець Л. І., Геєць В.М., Гнилицька Л.В., Заїнчковський А.О., Іванюта Т.М., Ілляшенко О.В., Іртищева І.О., Ляшенко О.М., Кім Ю.Г., Козаченко Г.В., Копитко М.І., Корженівська Н.Л., Масленніков Є.І., Мочерний С.В., Немченко В.В., Овчаренко Є.А., Олейніков Є.А., Павлов К.В., Павлов О.І., Пономарьов В.П., Пригунов П.Я., Пушак Я.Я., Рибалко С.В., Рогатіна Л.П., Савенко І.І., Седікова І.О., Ткач В.О., Шамаєва Л. Г., Шваб Л.І., Шульга І.П., Франчук В.І. та інших.

Вивченню проблематики трансформаційних процесів та їх деструктивного впливу на економічну безпеку також присвячено чимало наукових праць, серед яких виділяються роботи Барановського О. І., Бузгаліна А. В., Брича В. Я., Геєця В. М., Гражевської Н. І., Гринчуцького В.І., Лагодієнко В.В., Комарницького І.Ф., Мироненко Є.В., Назаренко С.А., Ольшевського Л. Б., Чернявської І.М., Яковець Ю.В. та інших.

Однак, незважаючи на широкий спектр наукових інтересів у зазначених галузях та значущість їх результатів нагальна проблема адаптування системи забезпечення економічної безпеки підприємства, її механізмів і технологій до роботи в економічно нестабільному середовищі залишається невирішеною. Актуальність зазначеної проблематики, її практична зорієнтованість та недостатній рівень належного теоретико-методологічного забезпечення зумовили вибір теми, мети та завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Авторські доробки теоретичного й методологічного характеру, а також зроблені висновки та пропозиції відповідають тематиці науково-дослідних робіт: «Фінансово-економічна безпека підприємств харчової промисловості України: науково-методичні проблеми обліку, аналізу та аудиту» (№ держреєстрації

0114U000970, 2014-2016 pp.) в межах якої здобувачем досліджено завдання, зміст та склад обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств, особливості формування їх обліково-аналітичної системи; «Сучасні напрямки розвитку фінансової системи підприємства: науково-методичні проблеми обліку, аналізу та аудиту» (наукова тематика кафедри обліку та аудиту ОНАХТ, 2017-2020 pp.) - розглянуто особливості організації діяльності із забезпечення економічної безпеки підприємств; «Методологічні аспекти контролю та діагностики ризиків підприємства в умовах нестійкої економіки» (№ держреєстрації 0119U003632, 2019-2021 pp.) - запропоновано та обґрунтовано науково-методологічні підходи та розроблено методичний інструментарій ідентифікації та оцінки загроз трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості; «Напрямки трансформації бізнес-моделі агропродовольчих підприємств в умовах глобалізації» (№ держреєстрації 0120U002030, 2020-2021) - досліджено моделі пріоритетних трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості та запропоновано механізм захисту адаптованої системи економічної безпеки підприємства; «Економічна безпека трансформаційних перетворень підприємств» (№ держреєстрації 0119U003633, 2019-2020 pp.) - досліджено теоретико-методологічні засади та сформовано пропозиції щодо створення адаптивного механізму вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства; «Стратегії і вектори розвитку галузей національної економіки» (№ держреєстрації 0119U003588, 2020-2021) - досліджено технології забезпечення економічної безпеки підприємств харчової промисловості та запропоновано напрями стратегічного розвитку системи економічної безпеки підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування і розробка теоретико-методологічних положень та науково-практичних рекомендацій з розвитку економічної безпеки підприємств в умовах трансформаційних перетворень.

Необхідність досягнення зазначеної мети зумовило постановку й розв'язання таких завдань:

- провести критичний аналіз науково-теоретичного базису системи економічної безпеки підприємства, уточнити зміст її основних дефініцій;
- розробити концепцію безпеки трансформаційних перетворень для підприємств харчової промисловості, яке функціонує в умовах несистемного реформування економіки та нестабільного економічного середовища;
- дослідити науково-теоретичні засади формування об'єктів економічної безпеки підприємств та розглянути вірогідність вдосконалення їх складу;
- розробити теоретико-методологічні засади розвитку системи економічної безпеки підприємства, адаптованої до застосування в умовах трансформаційних перетворень;
- дослідити зміст категорії «трансформаційні перетворення» та провести їх класифікацію;
- провести аналіз трансформаційного середовища підприємств харчової промисловості та обґрунтувати вибір пріоритетних трансформацій;
- систематизувати загрози пріоритетних трансформацій підприємств

харчової промисловості та визначити їх деструктивні наслідки;

- дослідити теоретико-методологічні засади формування та практику застосування механізмів у системі забезпечення економічної безпеки підприємств харчової промисловості;

- розробити методичні підходи щодо моделювання механізмів захисту системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості і;

- запропонувати напрями вдосконалення методології ідентифікації загроз пріоритетних трансформаційних перетворень;

- дослідити теоретико-методологічні аспекти оцінки стану економічної безпеки підприємств та оцінки рівня небезпеки пріоритетних трансформацій;

- надати пропозиції щодо вдосконалення механізму застосування технологій в системі забезпечення економічної безпеки підприємств, які функціонують в умовах трансформаційних перетворень;

- сформувати гнучку систему обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки пріоритетних трансформацій та запропонувати заходи вдосконалення обліково-аналітичної системи підприємства;

- обґрунтувати пропозиції щодо напрямів адаптивного розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень;

- запропоновану вати науковий підхід до формування політики трансформаційних перетворень в контексті модернізації корпоративної політики підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси формування й функціонування системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості, адаптованої до умов трансформаційних перетворень.

Предмет дослідження складає сукупність теоретичних, методологічних, науково-методичних аспектів й науково-прикладний інструментарій розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, загальнонаукові та спеціальні методи, методичні прийоми та принципи пізнання у сфері економічної безпеки, серед яких: морфологічний аналіз, абстрагування та логічного усвідомлення (для уточнення понятійно-категорійного апарату в системі економічної безпеки), статистичного та економічного аналізу (для дослідження специфіки трансформаційного середовища підприємств харчової промисловості), графічний метод (для візуалізації результатів дослідження), системного аналізу та синтезу (для визначення взаємозв'язків), метод моделювання (для розробки методичних підходів формування моделей та алгоритмів), факторного аналізу (для визначення методичного підходу оцінювання рівня небезпеки трансформаційних перетворень), монографічний та оглядово-аналітичний (для дослідження наукових поглядів і концепцій, абстрактно-логічного узагальнення - для формування мети, завдань, обґрунтування актуальності та концепцій, формулювання висновків та пропозицій).

Найважливіші теоретико-методологічні доробки та пропозиції ґрунтуються на емпіричному та діалектичному дослідженні наукових праць провідних вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем застосування та розвитку системи економічної безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень й розробці практичних рекомендацій з формування адаптованої системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень. Найвагомішими науковими результатами, що характеризуються новизною, є такі положення:

вперше:

- представлено авторську концепцію безпеки трансформаційних перетворень підприємства, за якою трансформаційні перетворення можуть вважатися безпечними, якщо існуюча адаптована система економічної безпеки в змозі своєчасно виявити та оцінити ймовірні загрози та негативні тенденції, які викликані цими перетвореннями, забезпечити максимально можливий захист від їхнього впливу, розробити та оперативно реалізувати заходи щодо їх запобігання та ліквідації або нівелювання деструктивних наслідків;

- застосовано комплексну системно-комплементарну модель для опису об'єктів економічної безпеки підприємства, що, на відміну від інших, включає комплекс взаємопов'язаних процесних складових за видами ризикоутворюючих процесів і ресурсно-функціональних складових за видами ризиків, загроз й небезпек, що розкривають зміст процесних складових, та передбачає застосування комплементарного підходу, як способу використання різних за економічними властивостями складових для оцінки стану системи економічної безпеки підприємств;

- запропоновано науковий підхід до формування теоретико-методологічного базису адаптованої системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості, що, на відміну від інших, ґрунтується на дослідженні пріоритетних трансформацій та забезпечує синергетичний ефект при моделюванні механізмів захисту від негативного впливу трансформаційних процесів з урахуванням галузевої специфіки.

удосконалено:

- методологічні засади формування адаптивних механізмів системи забезпечення економічної безпеки підприємств через пропозицію методичного підходу до моделювання механізму конструювання стандартних заходів безпеки від загроз пріоритетних трансформацій, який передбачає проведення аналізу факторів трансформаційних перетворень, вибір пріоритетних трансформацій, SWOT-аналіз пріоритетних трансформацій та запровадження конструктора стандартних заходів захисту;

- методологічний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, який передбачає, в порівнянні з аналогічними підходами, використання адаптивної системної моделі, елементами якої є діагностика спроможності системи економічної безпеки, оцінка фінансової стійкості економічної системи підприємства, визначення класу небезпеки пріоритетних трансформацій та оцінка рівня безпеки нетрансформаційних процесів;

- методика оцінки фінансової стійкості економічної системи підприємства, яка, на відміну від існуючих, передбачає застосування показників-індикаторів корпоративної спроможності фінансово-економічної системи підприємств харчової промисловості;

- методичний інструментарій визначення класу небезпеки пріоритетних трансформацій підприємства, який відрізняється застосуванням індикаторно-параметричної моделі оцінки, що проводиться за показниками ресурсно-функціональних складових економічної безпеки, та узагальненням результатів оцінки ризикованості за всіма видами пріоритетних трансформацій;

- механізм застосування технологій системи забезпечення економічної безпеки підприємства з використанням базових технологій ідентифікації, тестування, оцінки та захисту й технологій забезпечення їх адаптування до застосування в умовах трансформаційних перетворень;

- науково-методологічний підхід до формування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, яка є комплексним, характеризується адаптивністю до умов трансформаційних змін та застосовується за функціональними напрямками: за завданнями системи обліково-аналітичного забезпечення, за процесними та ресурсно-функціональними детермінантами економічної безпеки, за пріоритетними трансформаціями;

- науковий підхід до формування політики безпеки трансформаційних перетворень в контексті модернізації корпоративної політики підприємства, яка зорієнтована на зростання ефективності захисту від деструктивного впливу в процесі системного використання оновленого теоретико-методологічного базису, адаптованих моделей, механізмів та технологій, що дозволяє сформулювати парадигму сучасної стратегії розвитку економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

набули подальшого розвитку:

- науковий підхід до розвитку системи економічної безпеки підприємства через адаптацію системи її забезпечення та управління в умовах трансформаційних перетворень і формування відповідної адаптивної системи економічної безпеки для успішної реалізації корпоративної політики захисту;

- понятійно-категорійний апарат дослідження трансформаційних процесів за рахунок застосування категорії «пріоритетні трансформації», що ґрунтується на емпіричному дослідженні передумов трансформаційних перетворень, факторів впливу на трансформаційне середовище та специфіки бізнесу підприємств харчової промисловості;

- організаційні засади системи економічного захисту підприємств, що знайшло відображення у виділенні напрямів адаптивного розвитку їх механізмів, визначенні заходів захисту від деструктивного впливу пріоритетних трансформацій відповідно до поставленої мети та розробці алгоритму прийняття управлінських рішень щодо їх застосування на підприємствах харчової промисловості;

- система моніторингу та ідентифікації загроз, яка встановлює поетапність процесу ідентифікації загроз пріоритетних трансформацій, процедуру їх ототожнення із даними стандартних ризик-кейсів та пропозицією

застосування параметричної бази індикаторів для моніторингу загроз і небезпек пріоритетних трансформацій підприємства;

- пропозиції з вдосконалення системи економічної безпеки підприємств, в межах яких рекомендується комплексний концептуальний підхід, що передбачає проведення політико-правових, економічних та інституційно-організаційних заходів, має інклюзивну зорієнтованість, та дозволяє досягнути синергетичного ефекту від реформування системи економічної безпеки одночасно на різних рівнях економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості практичної реалізації запропонованих теоретико-методологічних підходів й рекомендацій з формування адаптованої системи економічної безпеки на підприємствах харчової промисловості, які функціонують в умовах трансформаційних перетворень, а також на підприємствах (організаціях) інших галузей діяльності.

Результати дослідження, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, схвалені, апробовані та використовуються у практичній діяльності ПрАТ «Одесапротом» (довідка № 62 від 10.03.2020р.) – науковий підхід до формування політики трансформаційних перетворень та алгоритм прийняття управлінських рішень із застосування заходів захисту від деструктивного впливу пріоритетних трансформацій; ПрАТ «Ізмаїльський виноробний завод» (довідка №106 від 20.01.2020р.) – теоретико-методологічні засади щодо оцінки класу небезпеки пріоритетних трансформацій та адаптивні заходи механізму економічної безпеки підприємства, що функціонує в умовах трансформаційних перетворень; Спільне українсько-турецьке підприємство «Одеські дріжджі» у формі ЗАТ (довідка № 30/1 від 20.02.2020 р.) - пропозиції щодо напрямів адаптивного розвитку системи економічної безпеки; методичний підхід до моделювання механізму конструювання стандартних заходів безпеки від загроз пріоритетних трансформацій; ПП Фірма «Гармаш» (довідка № 72/11 від 25.02.2020 р.) - схема ідентифікації загроз трансформаційних процесів та теоретико-методологічні положення формування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства; ЗАТ «Одесакондитер» (довідка № 1724 від 06.03.2020 р.) - методичні підходи з тестування спроможності системи економічної безпеки підприємства та науково-методологічні рекомендації щодо формування обліково-аналітичного забезпечення ідентифікації загроз та ризиків пріоритетних трансформацій; ПрАТ «Арцизький завод продтоварів» (довідка № 11/04 від 11.04.2020 р.) - науковий підхід до оцінки стану та рівня системи економічної безпеки підприємства та практичні рекомендації з напрямів стратегічного розвитку системи економічної безпеки підприємства; ТОВ «Профаудит» (довідка № 10/03 від 28.03.2020 р.) - показники-індикатори оцінки стану фінансово-економічної системи підприємства та концептуальні підходи з корпоративної політики економічної безпеки підприємства; Одеська міська організація роботодавців (довідка № 29/1 від 26.08.2020р.) - науково-практичні підходи до формування політики економічної безпеки підприємства, вибору стратегії і заходів її вдосконаленого розвитку.

Теоретико-методологічні аспекти забезпечення ідентифікації, оцінки та

регламентації діяльності в системі економічної безпеки підприємств використані в навчальному процесі Одеської національної академії харчових технологій (Акт впровадження від 20.06.2020 р.).

Особистий внесок дисертанта. Всі наукові результати, викладені в дисертації, належать автору особисто. З наукових публікацій, що у співавторстві, використані лише ті матеріали, які є результатом особистої праці здобувача. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Найбільш вагомими теоретико-методологічними положеннями та практичними рекомендаціями дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях найважливішими серед яких є: V Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 12-13 жовтня 2017 року); VI Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 11-13 жовтня 2018 року); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сорок перші економіко-правові дискусії» (м. Львів, 29 жовтня 2019 року); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Світ економічної науки» (м. Тернопіль, 30 жовтня 2019 року); Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічний, економічний та технічний аспекти становлення: випуск 43» (м. Тернопіль, 14 листопада 2019 року); III International Scientific Conference «Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise» (Le Mans, France, November 22th, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: сучасний стан та перспективи» (м. Запоріжжя, 23 листопада 2019 р.); IV International Scientific-practical Conference «Integration of Business Structures: Strategies and Technologies» (Tbilisi, Georgia, February 21th, 2020); Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, фінанси, облік та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (м. Полтава, 05 березня 2020 року); Міжнародна науково-практична конференція «Економічні пріоритети країн в умовах глобалізації» (м. Київ, 24 березня 2020 року); IV International Scientific-practical Conference «Modern Transformations in Economics and Management» (Klaipeda, Lithuania, March 27th, 2020); III Міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 25 липня 2020 року) «Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти».

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 51 наукова праця загальним обсягом 45,0 авт. арк., з яких особисто автору належить 40,6 авт. арк. З них: 1 одноособова та 6 колективних монографій; 29 статей у наукових фахових виданнях, з них 24 в міжнародних наукометричних базах, у т.ч. 3 - у зарубіжних виданнях; 2 статті – в інших наукових виданнях, 13 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списків використаних джерел до кожного розділу. Основний обсяг дисертації становить 380 стор. комп'ютерного тексту, який містить 79 таблиць і 64 рисунки. Список використаних джерел складається із 382 найменувань. Робота має 6 додатків на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі наведено обґрунтування актуальності обраної тематики дисертаційної роботи та її зв'язок із сучасними напрямками наукових досліджень; висвітлено мету, завдання, предмет, об'єкти та методи дослідження; запрезентована наукова новизна, практична цінність та апробація отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретико-методологічний базис формування адаптованої системи економічної безпеки підприємств» визначаються категорії та вектор наукових досліджень економічної безпеки підприємства; концептуальні засади безпечності трансформаційних процесів підприємства; детермінанти економічної безпеки підприємства з огляду на комплементарний підхід; алгоритм формування та структура адаптованої системи економічної безпеки підприємства за умов трансформаційних перетворень.

Дослідження показали, що економічна безпека підприємства в умовах трансформаційних перетворень трактується як стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз стабільності економічного простору підприємства, які викликані трансформаційними процесами різного походження, щодо реалізації його корпоративних інтересів.

Розроблена концепція безпеки трансформаційних перетворень, актуальність якої обумовлена деструктивним впливом трансформаційних процесів на економічну безпеку підприємств, потребою у дієвому механізмі захисту від створених ними загроз та пов'язана із спроможністю наявної системи економічної безпеки самого підприємства.

Встановлено, що основна ціль концепції безпеки трансформаційних перетворень - це створення методологічного підґрунтя для формування корпоративної політики економічної безпеки підприємства та розвитку категорійного апарату системи економічної безпеки.

Зазначено, що сучасне підприємство функціонує у трансформаційному середовищі, на яке суттєво впливають зовнішні та внутрішні трансформаційні процеси. Узагальнення та систематизація результатів їх дослідження дозволили побудувати модель впливу зовнішніх трансформаційних перетворень різної природи на економічну безпеку підприємств харчової промисловості, в якій визначено процеси, що впливають на трансформаційне середовище підприємства через зміну діючого законодавства (трансформація інституту власності, трансформація інвестиційно-інноваційної стратегії, трансформація грошово-кредитної системи, трансформація системи оподаткування) та вплив ринкових процесів (інфляційні процеси, необхідність забезпечення продовольчої безпеки, курс на Євроінтеграцію, конкуренція на ринку продовольчих товарів) (рис. 1).

Результати критичного огляду існуючих наукових підходів до тлумачення основної дефініції понятійно-категорійного апарату економічної безпеки дозволили провести їх систематизацію та зробити уточнене трактування зазначеної категорії, виходячи із її функціонального призначення, яке виключає ототожнення з системою управління підприємства.

Рис. 1. Модель впливу трансформаційних процесів різної природи на економічну безпеку підприємства

Обґрунтовано, що «економічна безпека підприємства», на відміну від існуючих підходів, трактується відповідно до функціонального підходу без ототожнення з системою управління підприємством, що здійснює свою діяльність за умов трансформаційних перетворень, як стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз стабільності економічного простору підприємства в умовах трансформаційних процесів різного походження з метою реалізації його корпоративних інтересів.

Парадигма економічної безпеки підприємства полягає у застосуванні комплементарного підходу для дослідження дефініцій та створення комплексної системи її адаптації до умов трансформаційних перетворень.

Застосовано авторську комплексну системно-комплементарну модель для опису об'єктів економічної безпеки підприємства, яка передбачає використання комплементарного підходу, як способу використання різних за економічними властивостями складових для оцінки системи економічної безпеки підприємства. Із загальної сукупності складових економічної безпеки виділяються комплекси комплементарних ресурсно-функціональних та процесних складових (рис. 2).

Запропонована модель дозволяє організувати ідентифікацію загроз та небезпек в системі економічної безпеки підприємства як за кожним елементом

комплексу ресурсно-функціональних складових в межах конкретної процесної складової або підприємства вцілому, так і за кожним значимим процесом.

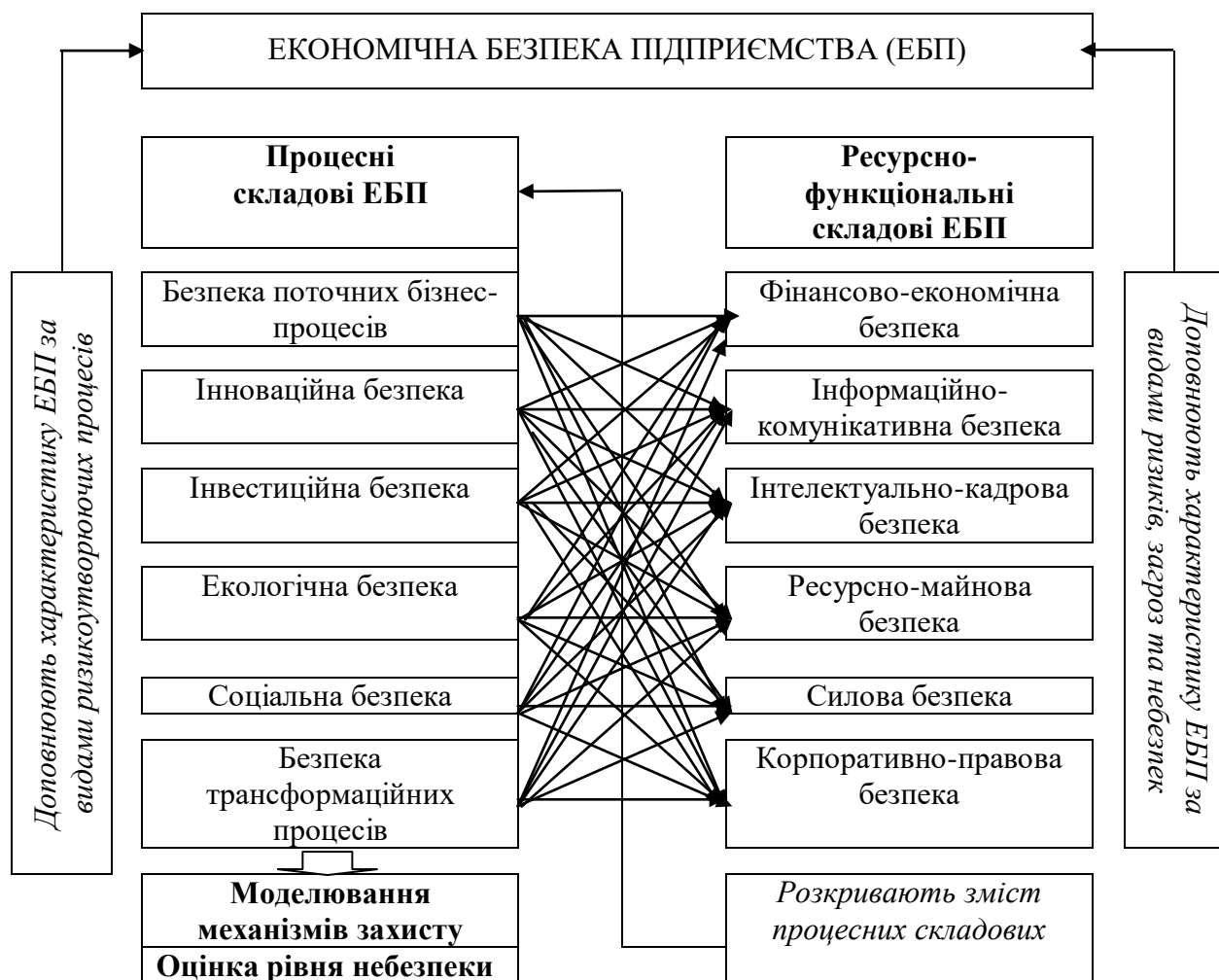

Рис. 2. Комплексна системно-комплементарна модель структури об'єктів економічної безпеки підприємства

Сформовано теоретичний базис адаптованої системи економічної безпеки підприємства, а саме: сформульовано основні принципи адаптації; запропоновано організаційні заходи, виділено основні етапи адаптації; розроблено структуровану модель адаптованої системи економічної безпеки трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості та організаційно-економічний механізм її забезпечення.

Адаптована система економічної безпеки підприємства – комплекс науково-теоретичних та методологічних підходів до розвитку економічної безпеки, що дозволяє реалізувати корпоративну політику щодо забезпечення захисту корпоративних ресурсів, корпоративних інтересів та комерційної таємниці підприємства в умовах загроз та ризиків трансформаційних процесів, побудована на підґрунті відповідних концептуальних засад трансформаційних перетворень.

Запропоновано організаційно-економічний механізм адаптованої системи забезпечення економічної безпеки, який виконує інформаційно-комунікаційну,

організаційно-регламентаційну, контрольню-моніторингову і методичну функції та за допомогою якого реалізуються корпоративна політика. Зазначений механізм застосовується у напрямках ідентифікації загроз, тестування системи економічної безпеки підприємства, оцінки рівня небезпеки та безпосереднього захисту від загроз та небезпек. Інструментарій даного механізму включає необхідний набір технологій, інструментів та заходів захисту.

У другому розділі **«Наукові засади формування трансформаційного середовища підприємств харчової промисловості»** розкривається зміст трансформаційних процесів в економічній системі сучасного підприємства; проводиться типологія трансформаційних перетворень підприємства та аналіз трансформаційного середовища функціонування підприємств харчової промисловості; зазначаються загрози та ризики економічній безпеці підприємства у процесі трансформаційних перетворень.

Доведено, що трансформаційні перетворення для сучасного підприємства - це зміни суттєвого, масштабного та глибинного характеру, які відбуваються в його трансформаційному середовищі під впливом ендогенних та екзогенних факторів, призводять до суттєвих трансформацій виду, форми, змісту, функцій та корпоративної політики щодо об'єктів економічної системи підприємства. В умовах кризової економіки найбільш поширеними є трансформації вимушеного характеру, оскільки такі економічні перетворення обумовлені зміною норм діючого законодавства.

На вибір класифікаційних ознак трансформаційних перетворень вплинули також критерії ефективності системи економічної безпеки підприємства та базові характеристики трансформаційних перетворень, що дозволило побудувати відповідну модель. Обрані критерії ефективності системи економічної безпеки в умовах трансформаційних перетворень ґрунтуються на принципі адаптивності включають: спроможність передбачати (прогнозувати) трансформаційні процеси та їх загрози; спроможність своєчасно ідентифікувати поточні загрози; спроможність оцінити рівень негативного впливу; спроможність сформулювати дієвий механізм забезпечення безпечності трансформацій; спроможність оперативно запровадити заходи захисту; спроможність реалізувати профілактичні заходи.

Елементом новизни є виділення пріоритетних трансформацій для підприємств харчової промисловості, які є центром наукового дослідження проблематики системи економічної безпеки, адаптованої до функціонування в умовах трансформаційних перетворень. До пріоритетних трансформацій, притаманних підприємствам харчової промисловості, віднесено: інтеграційні трансформації (агроінтеграція); трансформація форми власності (приватизація у формі корпоратизації); трансформація правових взаємовідносин (прав) (реорганізація); трансформація ресурсів (реструктуризація); трансформація технологій (реінжиніринг); цифрові трансформації (цифровізація) (рис. 3).

Пріоритетними є трансформаційні перетворення, що обумовлені специфікою бізнесу підприємства та мають першочерговість серед інших трансформацій щодо застосування механізмів захисту.

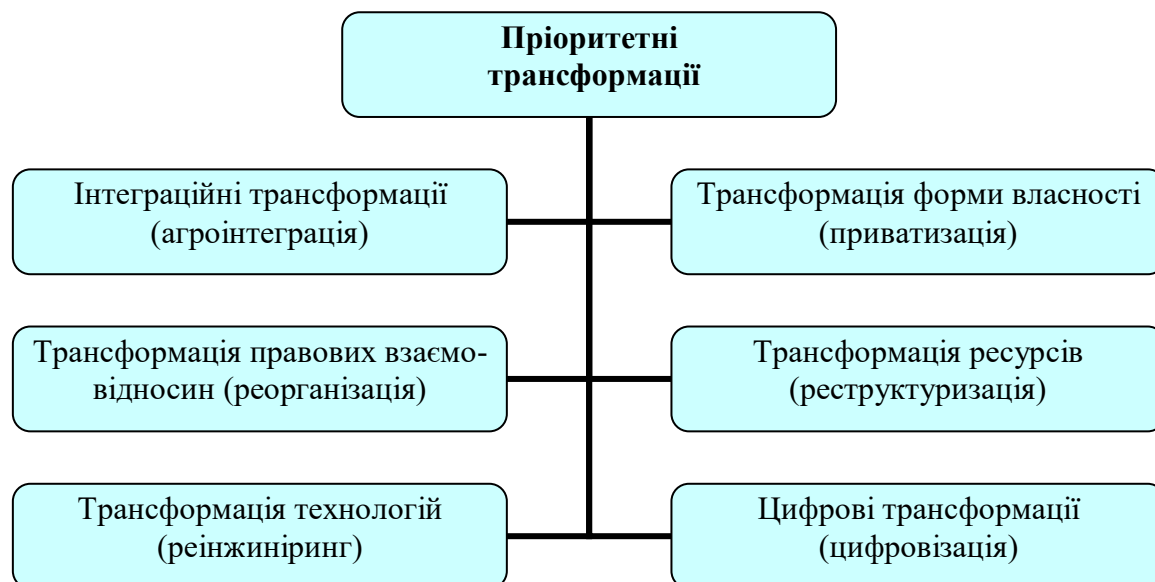

Рис. 3. Пріоритеті трансформації підприємств харчової промисловості

Сформована система пріоритетних трансформацій є результатом емпіричного дослідження, тобто теоретичного пізнання, узагальнення та логічного осмислення передумов трансформаційних процесів, факторів впливу на трансформаційне середовище, вектору корпоративних інтересів та специфіку бізнесу підприємства, яке виготовляє продукти харчування, з подальшим використанням отриманих результатів для ідентифікації загроз, оцінки класу небезпеки та моделювання системи (рис. 4).

Рис. 4. Схема емпіричного пізнання пріоритетних трансформацій

Проведено аналіз трансформаційного середовища підприємств харчової промисловості, як сукупності умов функціонування системи економічної безпеки підприємств, що знаходяться під тиском факторів впливу (дестабілізуючих загальноекономічних, факторів промислового розвитку та факторів безпеки бізнесу), вектору економічних інтересів, стану фінансово-економічного простору та специфіки галузі бізнесу. Результати аналізу фінансово-економічних показників підприємств, що виробляють харчові продукти та напої в цілому по Україні, вказують на їх нестабільний та рухливий стан та є наслідком позитивних і негативних наслідків трансформаційних процесів (табл. 1). Фінансовий результат є нестабільним, спостерігаються коливання індексу зміни річної суми фінансового результату від -2,588 у 2014 році до 1,747 у 2018 році. Не простежується прямої залежності зміни рівня прибутковості (збитковості) підприємств від зміни чистого доходу та рентабельності. Питома вага збиткових підприємств харчової промисловості у їх загальній кількості коливається від 38,4 % до 30,0 %.

Таблиця 1

Аналіз тенденцій змін базових показників фінансово-економічного розвитку підприємств харчової промисловості

Показники за видами діяльності	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1. Індекс чистого доходу від реалізації					
Харчова промисловість всього, в т.ч.	1,155	1,316	1,162	1,186	1,076
- виробники продуктів харчування	1	1,598	1,177	1,167	1,092
- виробники напоїв	0,903	1,262	1,118	1,137	1,109
2. Індекс чистого прибутку (збитку)					
Харчова промисловість всього, в т.ч.	-2,588	0,979	0,454	-1,185	1,747
- виробники продуктів харчування	-4,269	0,914	0,328	-1,554	1,416
- виробники напоїв	-2,635	0,776	-0,359	1,705	1,264
3. Рентабельність операційної діяльності					
Харчова промисловість всього, в т.ч.	5,1	3,0	2,8	5,1	4,9
- виробники продуктів харчування	4,8	2,7	3,2	5,0	4,2
- виробники напоїв	2	4,2	5,2	4,6	4,6
4. Питома вага збиткових підприємств					
Харчова промисловість всього, в т.ч.	38,4	28,0	29,2	30,9	30,0
- виробники продуктів харчування	37,3	37,3	28,9	30,3	29,7
- виробники напоїв	46,2	32,9	31,2	35,1	31,9

Результати аналізу стану фінансово-економічного простору підприємств харчової промисловості дозволили зробити висновки щодо наявності трансформаційних зрушень, що супроводжуються нестабільністю динаміки фінансових результатів, зниженням рентабельності й наявністю збиткових підприємств, та підтвердити об'єктивну необхідність дослідження наслідків трансформаційних процесів. Наведені висновки ґрунтуються також на результатах аналізу деструктивних показників внутрішнього трансформаційного середовища 14 підприємств харчової промисловості Одеської області (табл. 2), які показують, що більше 50,0 % підприємств мають негативне значення показників.

Характеристика безпеки внутрішнього трансформаційного середовища підприємств станом на 31.12.2018 року

Підприємство	Показники	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Рентабельність операційної діяльності	Вартість чистих активів (додатне, від'ємне)	Власні оборотні активи, %	Власні необоротні активи, %	Фінансова незалежність	Швидка (поточна) платоспроможність	Ймовірність банкрутства (висока, низька)
1. ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»		прибуток	додатне	додатне	63,62	100,0	норма	< норми	низький
2. ДП «Куліндоровський КХП»		прибуток	додатне	додатне	56,07	100,0	норма	норма	низький
3. ПрАТ «Ізмаїльський виноробний завод»		прибуток	додатне	додатне	немає	38,17	< норми	< норми	низький
4. ПрАТ «Арцизький завод продтоварів»		збитки	додатне	від'ємне	немає	немає	< норми	< норми	високий
5. ПАТ «Ренійський м'ясокомбінат»		збитки	від'ємне	додатне	99,82	100,0	норма	< норми	низький
6. ПрАТ «Одеський коньячний завод»		збитки	додатне	додатне	7,63	100,0	< норми	< норми	низький
7. ПрАТ «Одесавинпром»		збитки	додатне	від'ємне	немає	немає	< норми	< норми	високий
8. ПрАТ «Болградський вин завод»		збитки	від'ємне	додатне	58,19	100,0	норма	< норми	низький
9. ЗАТ «Одесакондитер»		збитки	від'ємне	від'ємне	немає	немає	< норми	< норми	високий
10. ЗАТ СУТП «Одеські дріжджі»		збитки	від'ємне	від'ємне	немає	немає	< норми	< норми	високий
11. ПАТ «ЕННІ ФУДЗ»		збитки	від'ємне	додатне	75,25	100,0	норма	норма	низький
12. ПАТ «Одеський завод дитячого харчування»		прибуток	від'ємне	додатне	23,14	100,0	норма	норма	низький
13. ПрАТ «Одеська цукрова компанія»		збитки	додатне	від'ємне	немає	немає	< норми	< норми	високий
14. ПрАТ «Одеський м'ясокомбінат»		збитки	від'ємне	додатне	немає	43,75	< норми	< норми	високий
Питома вага підприємств, що мають деструктивне значення показників %		71,43 %	50,00%	35,71%	50,00 %	50,0%	57,10 %	78,60 %	42,90 %

Виділено ознаки економічної небезпеки трансформаційного середовища підприємств харчової промисловості: збитковість діяльності звітного року та (або) наявність непокритих збитків попередніх років; від'ємне значення показника чистих активів підприємства та (або) перевищення вартості статутного капіталу над вартістю чистих активів; повна або часткова відсутність власних джерел покриття вартості необоротних активів; відсутність відновлення основних засобів підприємства та (або) низький рівень їх технічної придатності (високий рівень фізичної або моральної зношеності); відсутність власних джерел фінансування оборотних коштів підприємства; фінансова залежність від запозичених джерел фінансування; низький рівень платоспроможності підприємства.; висока ймовірність банкрутства.

Ключові загрози системи економічної безпеки підприємств досліджувались також з огляду на економічні інтереси: корпоративні інтереси, інтереси фірми (підприємства), інтереси бізнесу. Запропоновано для узагальнення проведеного дослідження використати системний підхід та сформувані групи ризиків адаптивної системи економічної безпеки відповідно до детермінант (складових елементів) економічної безпеки підприємства для досягнення узгодженості інформаційного середовища. Отримані результати представлені у вигляді матриці відповідності різних рівнів економічних інтересів ключовим загрозам безпечності, сформованими за ресурсно-функціональним та процесним підходами відповідно. За допомогою матриці відповідності нами представлено перелік ймовірних загроз економічній безпеці підприємства, пов'язаними з економічними інтересами на кожному рівні.

Негативний вплив реальних загроз має деструктивний результат, який визначається відповідно до рівня загроз за кожною групою економічних інтересів: 1) на рівні економічної безпеки окремого процесу: неконкурентоспроможність бізнесу; економічна нестабільність, ймовірність банкрутства підприємства; зниження вірогідності досягнення корпоративних цілей за процесом; 2) на рівні системи економічної безпеки: втрата бізнесу; ліквідація фірми (підприємства); нездійсненність корпоративних цілей.

У *третьому розділі «Методологічні засади моделювання механізму захисту від загроз пріоритетних трансформацій»* досліджено теоретико-методологічні аспекти моделювання механізмів захисту від загроз пріоритетних трансформацій в системі економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Запропоновано методичний підхід до моделювання механізму конструювання стандартних заходів безпеки від загроз пріоритетних трансформацій, який передбачає проведення аналізу факторів трансформаційних перетворень, вибір пріоритетних трансформацій, SWOT-аналіз пріоритетних трансформацій та запровадження конструктора стандартних заходів захисту (рис. 5).

Схематична модель механізму конструювання заходів безпеки

Рис. 5. Механізм конструювання стандартних заходів безпеки від загроз пріоритетних трансформацій в системі ЕБП

Сформовано механізм захисту адаптованої системи економічної безпеки підприємства, що включає спеціальні завдання механізму захисту від деструктивного впливу пріоритетних трансформацій (рис. 6).

Рекомендовано на підприємстві, що працює в умовах трансформаційних перетворень, застосовувати набір стандартних заходів безпеки від загроз пріоритетних трансформацій, який включає заходи профілактичної дії, оперативного захисту, нейтралізації негативного впливу загроз, ліквідації негативних наслідків, нівелювання негативного впливу, який не зменшується заходами оперативної дії, або наслідки яких не піддаються ліквідації.

Запропоновано алгоритм прийняття управлінських рішень із застосування певної групи заходів безпеки, яке ґрунтується на визначенні ефективності заходів протидії реальним загрозам, спроможності ліквідувати негативні наслідки, ефективності стандартних заходів захисту (рис. 7).

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ АДАПТОВАНОЇ СИСТЕМИ ЕБП	
Суб'єкти захисту	Об'єкти захисту
1)служба безпеки підприємства 2)служба позавідомчої охорони	1)корпоративні ресурси 2)корпоративні права 3)корпоративні інтереси, інтереси підприємства, інтереси бізнесу 4)права, життя і свобода персоналу
Спеціальні завдання механізму захисту від деструктивного впливу пріоритетних трансформацій	
Приватизація	Рейнжиніринг
1) захист від загроз втрати майна в результаті рейдерського втручання 2) захист від загроз дестабілізації фінансового стану та банкрутства 3) захист життя і свободи персоналу	1) захист комерційної таємниці 2) захист від загроз втрати конкурентоспроможності 3) захист від загроз дестабілізації фінансового стану
Цифровізація	Структурні трансформації (агроінтеграція, реорганізація, реструктуризація)
1) захист від загроз зовнішнього несанкціонованого втручання (кібербезпека); 2) захист від впливу цифрових трансформацій інфраструктурного забезпечення «цифровізації», інформаційно-комунікативної системи, бізнес-процесів та управлінських систем; 3) захист від негативного впливу цифровізації системи ЕБП	1) захист від втрати контролю над бізнес-процесами 2) захист від втрати прав власності на виробничі ресурси 3) захист конфіденційної інформації 4) захист інтелектуально-кадрових ресурсів 5) захист життя і свободи персоналу і керівництва 6) захист від загроз дестабілізації фінансового стану та ймовірності банкрутства
Заходи безпеки	
1) заходи профілактичної дії 2) заходи оперативного захисту, 3) заходи нейтралізації негативного впливу загроз 4) заходи ліквідації негативних наслідків 5) заходи нівелювання негативного впливу, який не зменшується заходами оперативної дії, або наслідки яких не піддаються ліквідації	
Забезпечення	Контроль
1)нормативно-правове 2)технічне 3)організаційно-адміністративне	1)корпоративний 2)управлінський 3)незалежний (аудит)
РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТИ ЗАХИСТУ	

Рис. 6. Механізм захисту адаптованої системи економічної безпеки підприємства в умовах трансформаційних перетворень

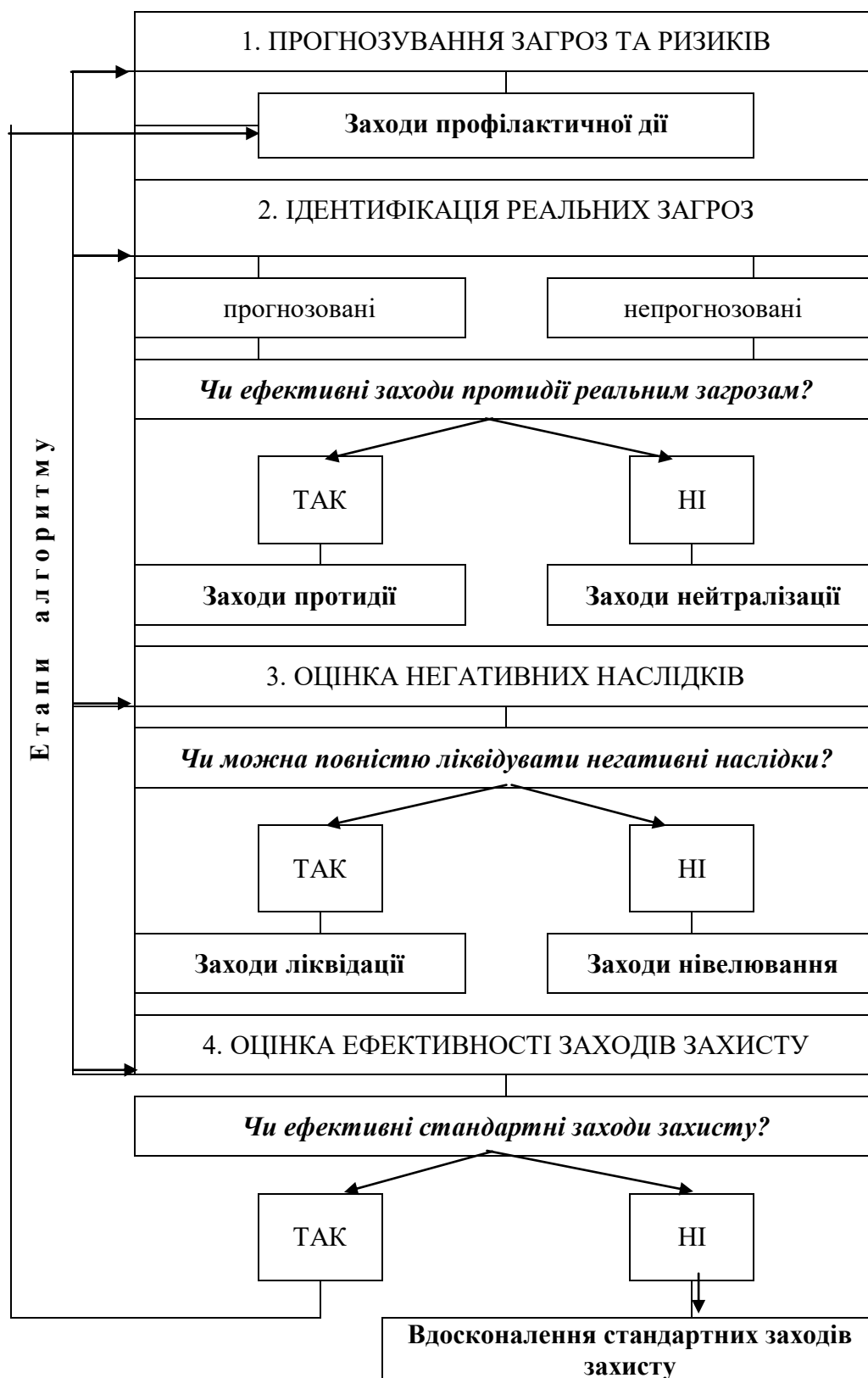

Рис. 7. Схема прийняття управлінських рішень із застосування заходів захисту від загроз пріоритетних трансформацій

Проведено аналіз умов, факторів впливу і специфіки окремих моделей пріоритетних трансформацій підприємств харчової промисловості, надана розширена характеристика їх змісту.

Трансформаційні процеси внутрішнього та зовнішнього середовища мають як позитивні (сильні) сторони, так і негативні (слабкі) сторони, та несуть із собою як певні можливості, так і відповідні загрози, на що вказує запропонована матриця SWOT-аналізу процесів трансформаційних перетворень, яка дозволяє визначити сильні та слабкі сторони, можливості й загрози за кожним видом пріоритетних трансформацій.

Важливе місце серед пріоритетних трансформацій займає цифрова трансформація, яка створює підґрунтя для запровадження дієвого механізму адаптованої системи економічної безпеки підприємства. Визначено завдання, принципи й специфіку цифрових трансформацій для підприємств харчової промисловості; обґрунтовано системний взаємозв'язок цифрової трансформації та економічної безпеки підприємства, обумовлений цілями й завданнями адаптованої системи економічної безпеки; запропоновано напрями подальшого розвитку процесів цифровізації системи економічної безпеки (рис. 8).

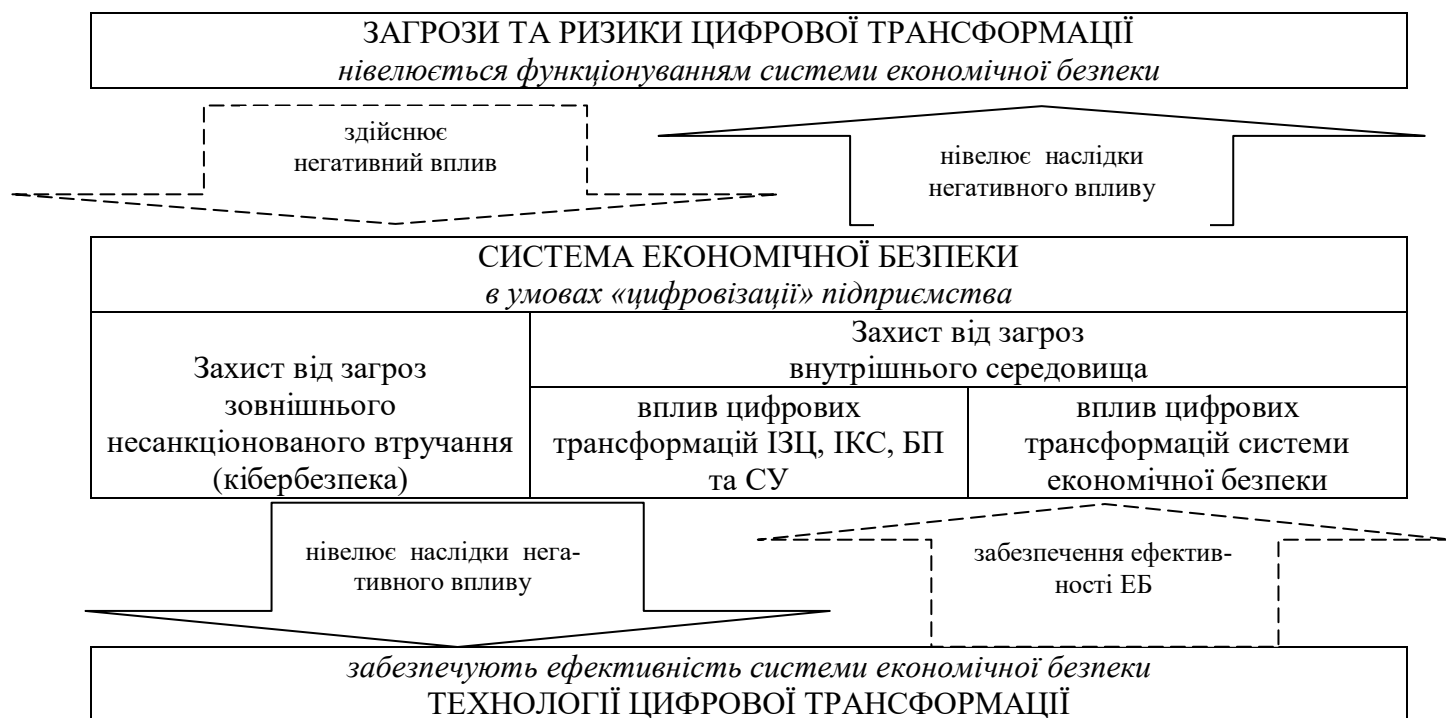

Рис. 8. Взаємозв'язок цифрової трансформації та економічної безпеки підприємства

Дослідження складу, змісту та ймовірних наслідків вірогідних загроз пріоритетних трансформацій дозволили означити адаптивні заходи механізму економічної безпеки, які є ефективним інструментом розвитку, а саме: 1) розробка та впровадження корпоративної політики економічної безпеки трансформаційних перетворень; 2) стратегічне планування трансформаційних перетворень, прогнозування вірогідних ризиків й загроз та їх ймовірних наслідків; 3) тестування системи економічної безпеки щодо спроможності протидіяти загрозам трансформаційних перетворень; 4) адаптація системи забезпечення економічної безпеки до функціонування в умовах трансформаційних перетворень; 5) розробка та опанування базовим

забезпеченням економічної безпеки трансформаційних перетворень та їх наслідків (стандартних ризик-кейсів, базових технологій, механізмів та алгоритмів ідентифікації загроз, оцінки ризикованості, застосування заходів захисту); 6) застосування заходів превентивного характеру з метою упередження вірогідного деструктивного впливу загроз трансформаційних перетворень; 7) проведення роз'яснювально-освітньої роботи серед співробітників підприємства щодо політики, перспектив та ймовірних ризиків трансформаційних перетворень.

У четвертому розділі **«Методологічні засади діагностики та оцінки економічної безпеки підприємства в умовах трансформаційних перетворень»** представлено методичні підходи до моделювання системи оцінки рівня небезпеки трансформаційних перетворень; механізм ідентифікації загроз та ризиків економічної безпеки трансформаційних процесів; методичні підходи до оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства та стану його фінансово-економічної системи; систему індикаторів ідентифікації та оцінки пріоритетних трансформацій.

Ідентифікація економічних ризиків та загроз економічній безпеці підприємства в умовах трансформаційних перетворень розглядається як система заходів та прийомів первинного розпізнавання ризиків та загроз пріоритетних трансформацій, їх ототожнення з певними класифікаційними ознаками з використанням інструментів стандартного ризик-кейсу.

У дослідженні отримала подальший розвиток система моніторингу та ідентифікації загроз, яка встановлює поетапність процесу ідентифікації загроз пріоритетних трансформацій, процедуру їх ототожнення із даними стандартних ризик-кейсів та пропозицією застосування параметричної бази індикаторів для моніторингу та оцінки небезпек пріоритетних трансформацій підприємства.

Представлена на рис. 9 схема послідовності дій процесу ідентифікації загроз передбачає застосування послідовних процесів розпізнавання об'єктів підвищеної небезпеки та їх ототожнення із загрозами стандартного ризик-кейсу за пріоритетністю, за економічними інтересами, за видами економічних ризиків, за класом небезпеки. При цьому процес розпізнавання об'єктів підвищеної небезпеки ґрунтується на відпрацьованому для конкретного підприємства переліку пріоритетних трансформацій, ознаках небезпеки об'єктів ідентифікації, методиках моніторингу та ідентифікації.

Запропоновано алгоритм ідентифікації загроз пріоритетних трансформацій, що передбачає відповіді системи на ключові питання.

Система оцінки стану та рівня економічної безпеки підприємства повинна бути адаптована до функціонування за умов трансформаційних перетворень.

Запропоновано підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, який передбачає використання адаптивної системної моделі, що включає діагностику спроможності системи економічної безпеки протидіяти ймовірним загрозам трансформаційних перетворень або нівелювати їх деструктивні наслідки, оцінку фінансової стійкості економічної системи підприємства, оцінку рівня небезпеки нетрансформаційних процесів, оцінку рівня небезпеки пріоритетних трансформацій із визначенням класу їх небезпеки.

Рис. 9. Схема послідовності дій процесу ідентифікації загроз трансформаційних перетворень в системі економічної безпеки підприємства

Представлений підхід дозволяє удосконалити існуючу технологію оцінки економічної безпеки підприємства та створити дієвий механізм для її реалізації за умов трансформаційних перетворень. Запропоновано з метою формування порядку оцінки рівня небезпеки трансформаційних перетворень використовувати такі позиційні детермінанти: ризикоорієнтованість оцінки, пріоритетність трансформацій, системність оцінки, ресурсно-орієнтованість небезпек, комплексність оцінки, комплементарна орієнтованість оцінки, індикаторно-параметричний вибір показників, порівняльно-аналітичний підхід, експертне підтвердження, незалежність оцінки.

Розроблена методика тестування спроможності системи економічної безпеки підприємства за п'ятьма групами тестів: на спроможність системи передбачати (прогнозувати) трансформаційні процеси та їх загрози; на спроможність системи своєчасно ідентифікувати поточні загрози; на спроможність системи оцінити рівень негативного впливу; на спроможність системи оперативно запровадити заходи захисту та реалізувати профілактичні заходи; на спроможність системи забезпечити збереження комерційної таємниці. Інтерпретація результатів тестування проводиться за шкалою відповідності, яка передбачає чо-

тири рівні спроможності: високий рівень (більше; достатній рівень; рівень базових можливостей ; недостатній рівень.

З метою оцінки стану фінансово-економічної системи підприємства обрано 13 показників-індикаторів: (табл. 3): класичні показники фінансового аналізу (коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), рівень фінансового левериджу (ризик), рентабельність операційної діяльності, рентабельність власного капіталу, середньозважена вартість, індекси зміни прибутку, реалізації продукції, активів; ймовірність банкрутства) та запропоновані показники корпоративної спроможності (чистий залишок вартості чистих активів, рівень власних необоротних активів, рівень власних оборотних активів, індекси зміни статутного капіталу, вартості чистих активів та чистого прибутку).

Таблиця 3

Показники-індикатори корпоративної спроможності фінансово-економічної системи підприємств харчової промисловості

Індикатор фінансового стану ЕБП	Алгоритм розрахунку	Зміст інформації
1. Чистий залишок вартості чистих активів	Активи – Зобов'язання – Статутний капітал	Вказує на ймовірність загроз ліквідації підприємства
2. Рівень власних необоротних активів	Позитивний результат від вирахування власного капіталу з вартості необоротних активів / необоротні активи	Вказує на частку необоротних активів, забезпечену власними джерелами фінансування (власні необоротні активи)
3. Рівень власних оборотних активів	Різниця між вартістю власного капіталу та необоротних активів / Оборотні активи	Характеризує наявність власних джерел фінансування оборотних коштів (поточної діяльності)
4. Індекси зміни статутного капіталу, вартості чистих активів та чистого прибутку	Індекс зростання статутного капіталу ($I_{ск}$) < Індекс зростання чистих активів ($I_{ча}$) < Індекс зростання чистого прибутку ($I_{чп}$)	Характеризує корпоративну спроможність підприємства

Запропоновано для оцінки фінансової спроможності економічної системи підприємства перевіряти корпоративну спроможність за формулою (1):

$$\text{Індекс зростання статутного капіталу } (I_{ск}) < \text{Індекс зростання чистих активів } (I_{ча}) < \text{Індекс зростання чистого прибутку } (I_{чп}) \quad (1)$$

Запропонована модель індикаторно-параметричної системи моніторингу трансформаційних перетворень, в якій означено індикатори небезпеки економічної безпеки за ресурсно-функціональними складовими, які передбачені для визначення напрямків моніторингу, та параметри, які дозволяють виділити ймовірно небезпечні процеси для їх подальшої ідентифікації та оцінки (табл. 4).

Застосована індикаторно-параметрична система ідентифікації, моніторингу та оцінки загроз і небезпек трансформаційних перетворень складається із об'єктивно-розрахункових відносних (коефіцієнтів, індексів) та абсолютних показників, а також із суб'єктивних даних щодо вірогідності загроз, отриманих за допомогою інформаційно-комунікативної системи та інших джерел інформації. Для кожного показника-індикатора визначено алгоритм розрахунку та нормативні (порогові) параметри.

Базові елементи моделі індикаторно-параметричної системи моніторингу, ідентифікації та оцінки загроз і небезпек пріоритетних трансформацій

Детермінанти ЕБП	Напрями оцінки та моніторингу загроз	Показники-індикатори оцінки небезпеки
Фінансово-економічна безпека	Зниження рівня фінансової стійкості та платоспроможності	Коефіцієнт фінансової стійкості (незалежності) Коефіцієнт фінансового ризику (левериджу) Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) Коефіцієнт динаміки чистих активів
	Власні джерела фінансування	Коефіцієнт зміни залишків нерозподіленого прибутку (непокритих збитків) Коефіцієнт динаміки чистих активів
Ресурсно-майнова безпека	Забезпеченість власними активами	Коефіцієнт зростання вартості власних Необоротних активів Коефіцієнт забезпечення запасів власними джерелами фінансування Коефіцієнт вагової вартості активів (майна) з обмеженням права розпорядження
	Технічний стан та функціональність основних засобів	Коефіцієнт придатності основних засобів Коефіцієнт зростання вартості основних засобів Коефіцієнт функціональності основних засобів
Інтелектуально-кадрова безпека	Кадрове забезпечення	Коефіцієнт плинності кадрів Коефіцієнт професійного (якісного) забезпечення Коефіцієнт кадрового забезпечення Індекс середньої заробітної плати
Інформаційно-комунікативна безпека	Забезпечення інформаційно-комунікативне	Коефіцієнт цифровізації бізнес-процесів Коефіцієнт приросту вартості комп'ютерної техніки та програмного забезпечення
	Кібербезпека	Коефіцієнт приросту витрат на кібербезпеку Технічні збої в роботі інформаційної системи (ІКС) та/або виток конфіденційної інформації
Корпоративно-правова безпека	Фінансова інтереси	Відповідність вартості чистих активів нормативу
	Права власності	Зміна власника пакету акцій суттєвого розміру
	Ділова активність	Коефіцієнт ділової активності
	Імідж, репутація	Показник імідж-ризик
Силова безпека	Витрати силового захисту	Коефіцієнт приросту витрат на майнову охорону Коефіцієнт приросту витрат на фізичну охорону
	Втрати неефективної охорони	Коефіцієнт зростання втрат (збитковості) за рахунок крадіжок, псування цінностей
	Рейдерство	Збитковість рейдерства

Запропоновано застосування комплексної індикаторно-параметричної моделі оцінки рівня небезпеки пріоритетних трансформацій, за якою передбачено узагальнення результатів оцінки ризикованості з використанням ресурсно-функціонального підходу за всіма видами пріоритетних трансформацій (приватизації, агроінтеграції, реорганізації, реструктуризації, реінжинірингу та цифровізації).

Загальна схема оцінки рівня небезпеки пріоритетних трансформацій полягає у послідовній реалізації етапів такої оцінки, до яких відносимо: 1) вибір показників-індикаторів економічної безпеки пріоритетних трансформацій за

ресурсно-функціональними детермінантами та визначення їх нормативних (порогових) параметрів; 2) розрахунок фактичних значень показників-індикаторів та інтегральна оцінка безпечності за окремими детермінантами економічної безпеки; 3) загальна інтегральна оцінка безпечності пріоритетних трансформацій; 4) інтерпретація результатів інтегральної оцінки безпечності пріоритетних трансформацій.

Запропоновано розрахунок інтегрального показника рівня небезпеки окремої пріоритетної трансформації розраховуємо за формулою (2):

$$I_{Птр.п} = \sum_{i=1}^m W_i \times I_{Дті} \quad (2)$$

де $I_{Птр.п}$ – показник рівня небезпеки n -ї пріоритетної трансформації; W_i – питома вага i -ї детермінанти в інтегральному показнику рівня небезпеки пріоритетної трансформації; $I_{Дті}$ – розрахункове значення показника небезпеки за i -тою детермінантою, m – кількість детермінант.

З урахуванням вагового значення кожної детермінанти економічної безпеки пріоритетних трансформацій формула для оцінки рівня небезпеки пріоритетних трансформацій має вигляд (3):

$$I_{Птр.п} = 0,29 I_{Дт.ФБ} + 0,24 I_{Дт.МБ} + 0,19 I_{Дт.КБ} + 0,09 I_{Дт.ІБ} + 0,05 I_{Дт.КорБ} + 0,14 I_{Дт.СБ} \quad (3)$$

де $I_{Дт.ФБ}$ – розрахункове значення показника фінансово-економічної безпеки; $I_{Дт.МБ}$ – розрахункове значення показника ресурсно-майнової безпеки; $I_{Дт.КБ}$ – розрахункове значення показника інтелектуально-кадрової безпеки; $I_{Дт.ІБ}$ – розрахункове значення показника інформаційно-комунікативної безпеки; $I_{Дт.КорБ}$ – розрахункове значення показника корпоративно-правової безпеки; $I_{Дт.СБ}$ – розрахункове значення показника силової безпеки.

Загальний інтегральний показник рівня небезпеки пріоритетних трансформацій, відповідно, розраховується за формулою (4):

$$I_{Заг.Птр.} = \sum_{n=1}^k W_n \times I_{Птр.п} \quad (4)$$

де $I_{Заг.Птр.}$ - загальний показник рівня небезпеки пріоритетних трансформацій, $I_{Птр.п}$ – показник рівня небезпеки n -ї пріоритетної трансформації; W_n – питома вага n -ї пріоритетної трансформації в загальному інтегральному показнику; k – кількість пріоритетних трансформацій.

Визначено критерії оцінювання ефективності адаптивної системи економічної безпеки підприємства, до яких віднесено: спроможність системи: передбачати (прогнозувати) трансформаційні процеси та їх загрози; своєчасно ідентифікувати поточні загрози; оцінити рівень негативного впливу; сформулювати дієвий механізм забезпечення безпечності трансформацій, оперативно запровадити заходи захисту; реалізувати профілактичні заходи.

У *n*'ятому розділі «Розвиток технологій забезпечення економічної безпеки трансформаційних перетворень на підприємстві» розкрито механізм застосування технологій в системі забезпечення економічної безпеки

та обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємства; напрямки трансформаційного розвитку обліково-аналітичної системи підприємства; напрями вдосконаленого розвитку діяльності захисту економічної безпеки підприємства.

Дослідженням встановлено, що технології в системі забезпечення економічної безпеки представлені як сукупність визначених упорядкованих дій (кроків), які здійснюються за допомогою певних технічних, організаційних та методичних засобів з метою досягнення встановленої мети (рис. 10).

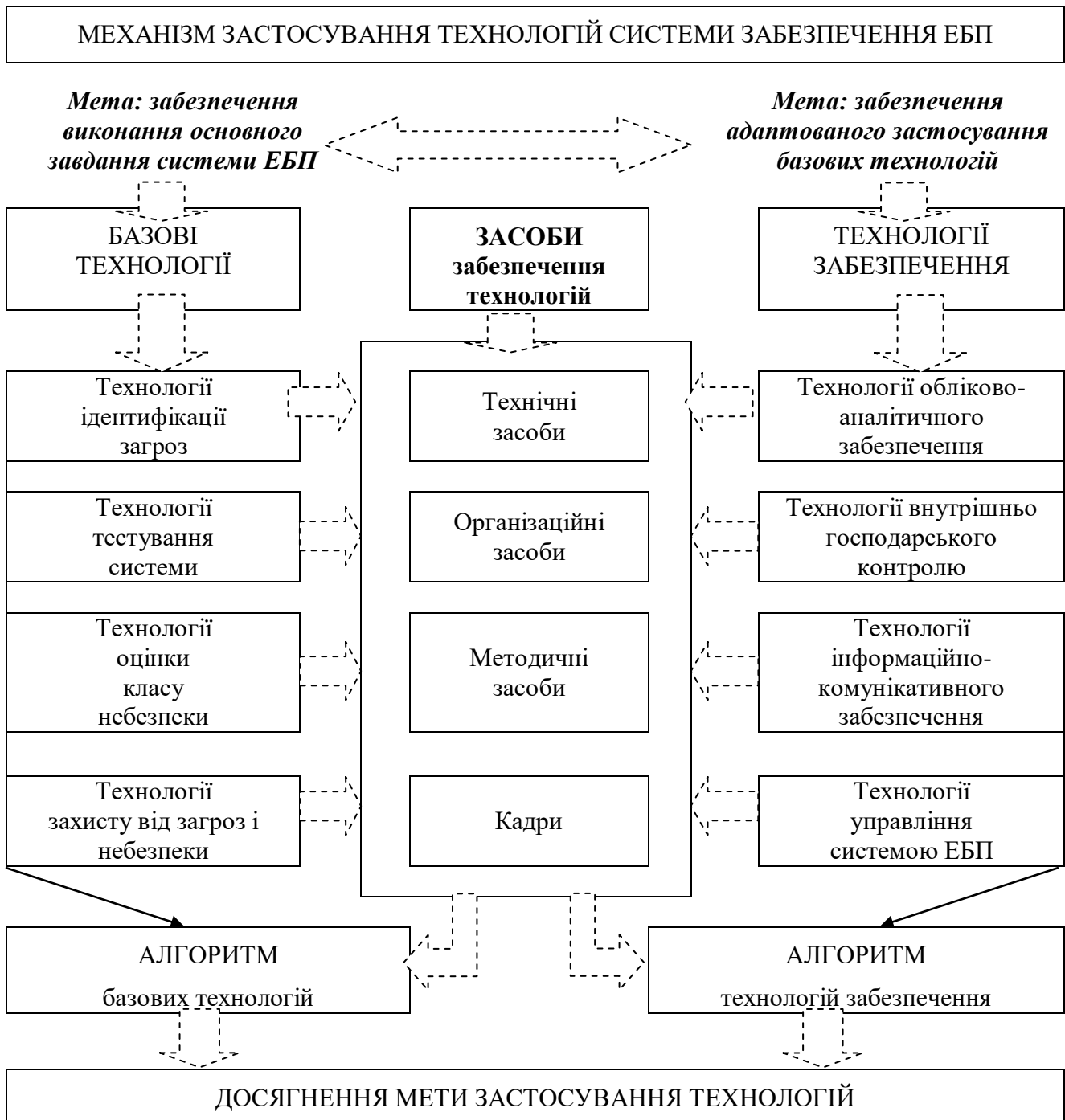

Рис. 10. Узагальнений механізм застосування технологій системи забезпечення економічної безпеки підприємства

Вдосконалено механізм застосування технологій системи забезпечення економічної безпеки підприємства, що відрізняється використанням базових технологій ідентифікації, тестування, оцінки та захисту й технологій забезпечення їх адаптування до використання в умовах трансформаційних перетворень. До технологій забезпечення віднесено: технології обліково-аналітичного забезпечення, внутрішньогосподарського контролю, інформаційно-комунікативного забезпечення, управління системою ЕБП.

Представлена до застосування в адаптованій системі економічної безпеки підприємства семикомпонентна модель технології забезпечення економічної безпеки включає: визначення мети застосування технології; визначення вхідних складових елементів та їх параметрів; вибір засобів забезпечення технології; опис алгоритму технології; визначення кола відповідальних осіб; розробку заходів захисту комерційної таємниці; визначення очікуваного результату застосування технології. Користуючись структурою даної моделі надана характеристика базовим технологіям адаптованої системи економічної безпеки та технологіям їх забезпечення.

Запропоновано комплексний підхід до застосування інформації обліково-аналітичного забезпечення, яка характеризується адаптивністю до умов трансформаційних перетворень та передбачає її використання за такими функційними напрямками: за завданнями системи обліково-аналітичного забезпечення, за та ресурсно-функціональними та процесними детермінантами економічної безпеки, за пріоритетними трансформаціями (рис. 11).

Розвинуто трактування терміну «обліково-аналітична система», як інформаційної системи підприємства, яка є джерелом інформації для формування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства та включає такі підсистеми: облікова, підсистема іншої нефінансової інформації, підсистема звітності, аналітична підсистема, бюджетування, внутрішнього контролю, корпоративного контролю.

Запропоновано напрями вдосконалення системи обліково-аналітичної системи підприємства, що передбачає: корпоративну підтримку розвитку системи; технічну підтримку процесів формування, адаптації та застосування (модернізація, забезпечення технічними засобами необхідних параметрів); методичну підтримку формування, адаптації та застосування; цифровізація процесів збору, обробки, систематизації, зберігання, передачі та застосування інформаційних потоків; підвищення кваліфікаційного рівня спеціалістів, зайнятих операціями у сфері обліково-аналітичного забезпечення.

Запропоновано для вдосконалення системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень скористатись комплексним концептуальним підходом, який передбачає проведення політико-правових, економічних та інституційно-організаційних заходів, має інклюзивну зорієнтованість та дозволяє досягнути синергетичного ефекту від реформування системи економічної безпеки одночасно на різних рівнях економіки (рис. 12).

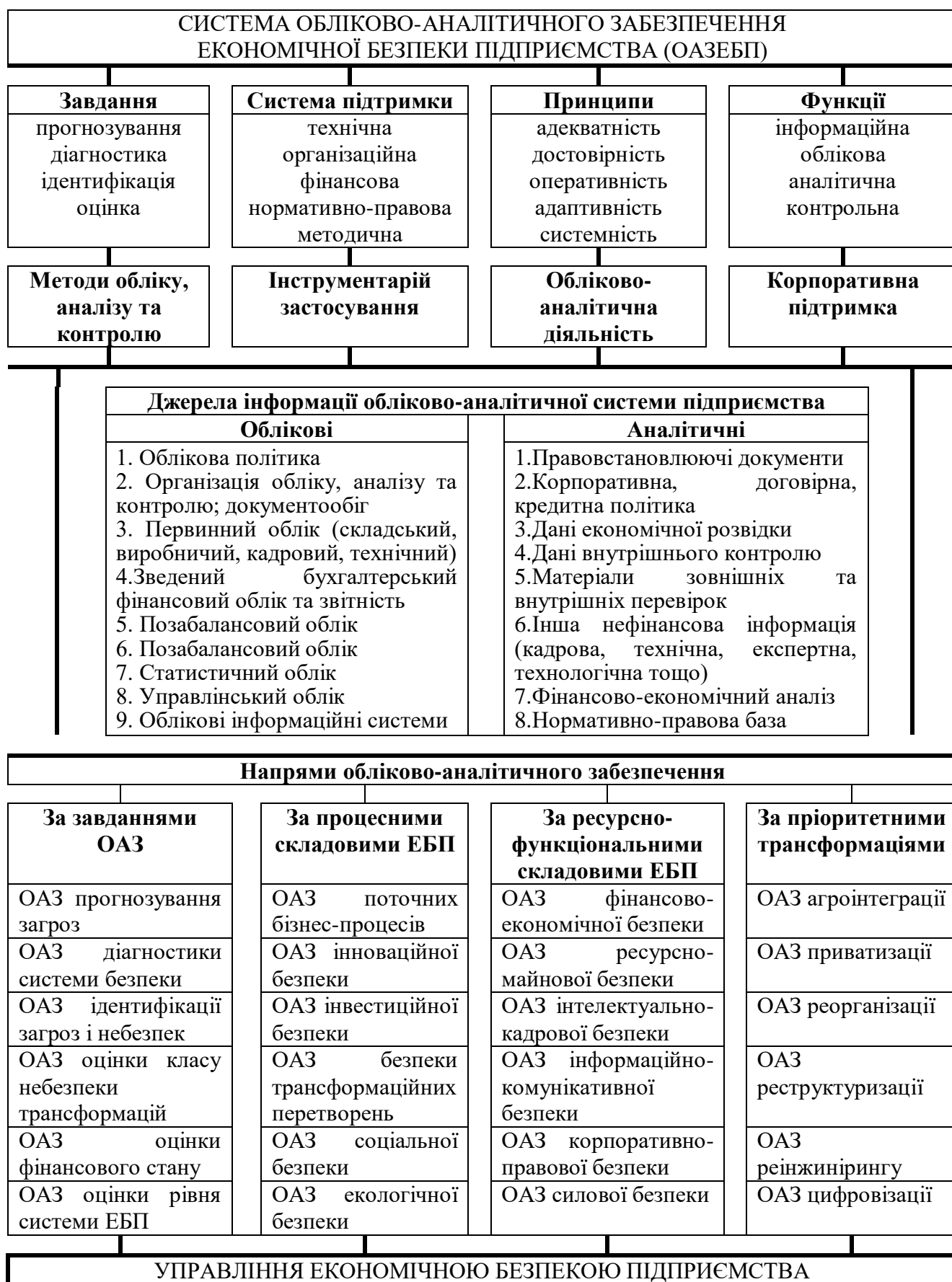

Рис. 11. Схема обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки трансформаційних перетворень для підприємств харчової промисловості

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД
вдосконалення системи економічної безпеки підприємства**

Рис. 12. Концепт вдосконалення системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень

Заходи вдосконаленого розвитку системи економічної безпеки сформовані на чотирьох рівнях: ініціативний розвиток підприємства; інклюзивна зорієнтованість (персонал); проведення політико-правових, економічних та інститу-

ційно-організаційних заходів на рівні держави; проведення політико-правових, економічних та інституційно-організаційних заходів на рівні галузі.

Обґрунтовано науковий підхід до формування політики безпеки трансформаційних перетворень в контексті модернізації корпоративної політики підприємств харчової промисловості, яка зорієнтована на зростання ефективності захисту від деструктивного впливу трансформаційних перетворень в процесі системного використання оновленого теоретико-методологічного базису, адаптованих моделей, механізмів та технологій, що дозволяє сформувавши парадигму сучасної стратегії розвитку економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Відповідно до корпоративних інтересів, основних завдань системи економічної безпеки та концепції безпеки трансформаційних перетворень запропонована структура корпоративної політики економічної безпеки підприємств харчової промисловості у складі елементів: стратегія захисту, менеджмент захисту, організація діяльності захисту та кадри, корпоративний контроль, методологія ідентифікації та оцінки.

Зроблено висновок, що економічна безпека підприємств харчової промисловості може бути забезпечена, в першу чергу, за умов їх стабільного інноваційного розвитку та зміцнення фінансово-економічного стану; наявності розгалуженої системи економічної безпеки, адаптованої до умов трансформаційних змін; за наявності політичної, економічної та інституційної підтримки на державному, галузевому та корпоративному рівнях.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі теоретичного узагальнення обґрунтовано теоретико-методологічні та методичні засади, розроблено практичні рекомендації щодо вирішення важливої наукової і практичної проблеми формування комплексної адаптованої системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. В результаті критичного вивчення сучасних наукових вподобань у сфері економічної безпеки та систематизації актуальних факторів розвитку сучасних підприємств харчової промисловості обґрунтовано вибір основного вектору дослідження – розвиток системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості за умов трансформаційних перетворень. Визначено структурні блоки програми дослідження, які включають: систему забезпечення економічної безпеки підприємства, трансформаційні перетворення і їх вплив на безпеку бізнесу, діагностику системи економічної безпеки та оцінку рівня небезпеки трансформаційних перетворень. Здійснено уточнення змісту таких основних дефініцій, як «економічна безпека», «система забезпечення економічної безпеки» та «механізм забезпечення системи економічної безпеки» для підприємства, в умовах трансформаційних перетворень.

2. Запропоновано концепцію безпеки трансформаційних перетворень підприємства, яка базується на дослідженні цілей, суб'єктів, об'єктів,

принципів та методів економічної безпеки, передує розробці відповідної корпоративної політики та є її методологічним підґрунтям. Дана концепція забезпечує теоретичний розвиток дефініцій системи економічної безпеки для підприємств, економічна система яких потерпає від ризиків та загроз трансформаційних процесів.

3. Підґрунтям для формування теоретико-методологічних засад системи економічної безпеки підприємств є вибір її складових елементів (об'єктів). Розроблено та запропоновано до застосування авторську комплексну системно-комплементарну модель для опису об'єктів економічної безпеки підприємства, яка передбачає використання комплементарного підходу, як способу використання різних за економічними властивостями складових для уточнення та розширення інформації про об'єкт дослідження. Із загальної сукупності складових економічної безпеки підприємства виділено комплекси комплементарних ресурсно-функціональних та процесних складових. Процесні складові доповнюють характеристику ЕБП за видами ризикоутворюючих процесів. Ресурсно-функціональні - доповнюють характеристику ЕБП за видами ризиків, загроз та небезпек.

4. Розвиток сучасної системи економічної безпеки підприємства харчової промисловості полягає в її адаптації до застосування в умовах трансформаційних перетворень. Сформовано теоретичний базис адаптованої системи економічної безпеки підприємства, а саме: сформульовано основні принципи адаптації; виділено основні етапи адаптації; розроблено структуровану модель адаптованої системи економічної безпеки трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості та організаційно-економічний механізм її забезпечення.

5. Представлено оновлену класифікацію трансформаційних перетворень підприємства харчової промисловості, яка побудована на підґрунті авторських постулатів, критеріїв безпечності й базових характеристик трансформаційних перетворень, та вирізняється наявністю класифікації за об'єктами пріоритетних трансформацій. До складу пріоритетних трансформацій віднесено: інтеграційні трансформації (агроінтеграція), трансформації форми власності (приватизація), трансформації правових взаємовідносин (реорганізація), трансформації структури (реструктуризація), трансформації технологій (реінжиніринг), цифрові трансформації (цифровізація). Визначено перелік пріоритетних трансформацій притаманних підприємствам харчової промисловості відповідно до галузевої специфіки їх бізнесу.

6. Аналіз економічного трансформаційного середовища підприємств проведено за такими напрямками: загальний аналіз галузевих особливостей функціонування підприємств харчової промисловості; аналіз результатів економічної діяльності підприємств в цілому по харчовій промисловості; аналіз основних показників фінансово-економічних результатів діяльності та фінансового стану окремих підприємств у галузі харчової промисловості. Зроблено висновки щодо наявності дестабілізуючих наслідків структурних зрушень у діяльності підприємств, підтверджена об'єктивна необхідність вдосконаленого розвитку системи економічної безпеки.

7. Виділено основні загрози пріоритетних трансформацій з огляду на рівні економічних інтересів та ресурсно-функціональні детермінанти (складові елементи) економічної безпеки підприємства. Визначено конструктивні та деструктивні наслідки зазначених загроз щодо забезпечення економічної безпеки підприємств. Побудована матриця відповідності різних рівнів економічних інтересів в системі адаптивної безпеки підприємства деструктивним результатам різних напрямів її загроз.

8. Досліджено теоретико-методологічні засади формування та функціонування механізмів пріоритетних трансформацій в системі економічної безпеки підприємства та запропоновано напрями їх адаптивного розвитку, які включають визначення адаптивних заходів економічної безпеки підприємства щодо функціонування в умовах трансформаційних перетворень, конструювання стандартних заходів безпеки від загроз пріоритетних трансформацій, моделювання механізмів захисту адаптованої системи економічної безпеки підприємства.

9. Виділено галузеві та підприємницькі фактори пріоритетних трансформацій для підприємств харчової промисловості. Розроблена матриця SWOT-аналізу процесів пріоритетних трансформацій. Розроблена та запропонована до застосування модель механізму захисту адаптованої системи економічної безпеки із визначенням суб'єктів та об'єктів захисту, спеціальних завдань захисту пріоритетних трансформацій, заходів безпеки, складу забезпечення та напрямів контролю, які у сукупній взаємодії дозволяють реалізувати мету адаптованої системи економічної безпеки підприємства. Розроблено науково-практичні засади цифровізації економіки, а саме: за результатами комплексного емпіричного дослідження визначено завдання, принципові підходи й специфіку цифрових трансформацій для підприємства харчової промисловості; системного взаємозв'язку, обумовленого цілями й завданнями адаптованої системи економічної безпеки підприємства.

10. Моніторинг та ідентифікація загроз та небезпек трансформаційних перетворень – першочергове завдання системи економічної безпеки. За результатами наукових досліджень визначено етапи процесу ідентифікації загроз пріоритетних трансформацій, процедура їх ототожнення із даними стандартних ризик-кейсів. Запропоновано застосування параметричної бази індикаторів для моніторингу загроз та небезпек пріоритетних трансформацій.

11. Для оцінки стану та рівня економічної безпеки необхідно враховувати вплив загроз та ризиків трансформаційних перетворень, пріоритетних для підприємств харчової промисловості. З цією метою розроблено методичний підхід до оцінки рівня небезпеки пріоритетних трансформацій. Важливим аспектом ефективності загальної оцінки є визначення спроможності самої системи економічної безпеки та фінансових можливостей підприємства. В роботі представлено методику тестування спроможності системи економічної безпеки підприємства та оцінки стану його фінансово-економічної системи, запропоновано дієвий інструментарій для їх реалізації.

12. Важливе місце в системі економічної безпеки займають технології захисту підприємства від ендогенних та екзогенних загроз та небезпек, в т.ч.

трансформаційних. Запропоновано механізм конструювання стандартних заходів захисту, алгоритм прийняття управлінських рішень щодо застосування заходів захисту від загроз пріоритетних трансформаційних перетворень, запропоновано підхід до застосування заходів безпеки відповідно до класу небезпеки пріоритетних трансформацій, а також надано рекомендації із розробки та використання стандартних ризик-кейсів економічних загроз пріоритетних трансформацій.

13. Практичне застосування запропонованих методичних підходів та методик ґрунтується на наявності якісної інформації для розрахунків, що забезпечується обліково-аналітичною системою підприємства. В роботі запропонована модель адаптованої системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства, склад джерел та основні методи отримання інформації про можливі ризики економічної безпеки, наведена характеристика обліково-аналітичного забезпечення пріоритетних трансформацій за ресурсно-функціональними складовими.

Запропоновано напрями вдосконалення системи обліково-аналітичної системи підприємства, що передбачає технічні, організаційні, фінансові, нормативно-правові, методичні заходи та корпоративну підтримку. Розвиток обліково-аналітичної системи, що включає підсистеми обліку, звітності, аналізу та внутрішньогосподарського контролю, сприяє вирішенню функціональних завдань системи управління економічною безпекою підприємства.

14. Запропоновано та обґрунтовано науковий підхід до формування політики трансформаційних перетворень в контексті модернізації корпоративної політики підприємства, яка зорієнтована на зростання ефективності захисту від деструктивного впливу трансформаційних перетворень в процесі системного використання оновленого теоретико-методологічного базису, адаптованих моделей, механізмів та технологій, що дозволяє сформувати парадигму сучасної стратегії розвитку економічної безпеки підприємства харчової промисловості. Таким чином, парадигма сучасної стратегії розвитку економічної безпеки підприємства полягає у створенні адаптованої системи економічної безпеки, яка ґрунтується на комплексному, системному, комплементарно-орієнтованому застосуванні технологій адаптації її складових компонентів до умов трансформаційних перетворень.

15. Система економічної безпеки в сучасних умовах нестійкої економіки, стан якої обтяжується пандемією COVID-19, вимагає вдосконалення на рівні підприємства та законодавчо-інституційної підтримки на рівні галузі діяльності та держави в цілому. За результатами проведених досліджень запропоновано напрями вдосконаленого розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості та розроблено комплекс відповідних заходів, що також мають практичну цінність для підприємств й організацій різних галузей діяльності. Представлені заходи враховують інтереси підприємства, носять інклюзивний характер та сприятимуть забезпеченню економічної безпеки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Ткачук Г.О. Облікове забезпечення системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства в умовах оренди державного майна. *Проблеми фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в умовах інтеграції України в світову економіку*: монографія / за заг. ред. д.е.н. В.В. Немченко. Одеса, 2014. С. 125-138. (0,68 друк. арк.).

2. Ткачук Г.О. Завдання, зміст та склад обліково-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Обліково-аналітичне забезпечення в умовах управління фінансово-економічною безпекою підприємства*: монографія / за заг. ред. д.е.н, проф. В.В. Немченко. Одеса: Фенікс, 2015. С. 9-22. (0,65 друк. арк.).

3. Ткачук Г.О. Принципи, задачі та структура обліково-аналітичної системи підприємства. *Науково-методичні аспекти обліково-аналітичної системи підприємства*: монографія / за заг. ред. д.е.н. В.В. Немченко. Одеса: Фенікс, 2016. С. 9-21. (0,65 друк. арк.).

4. Ткачук Г.О. Забезпечення ефективності фінансової системи підприємства. *Розвиток фінансової системи сучасного підприємства: обліково-аналітичний аспект*: монографія / за заг. ред. д.е.н. В.В. Немченко. ОНАХТ. Одеса: Фенікс, 2017. С. 13-24. (0,58 друк. арк.).

5. Ткачук Г.О., Стасюкова К.В., Котельник І.А. Аудит в системі визначення справедливої вартості майна. *Науково-методичні проблеми оціночної діяльності в Україні*: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. В.В. Немченко. Одеса, Фенікс, 2018. С. 31-39. (0,78 друк. арк., особистий внесок: визначено напрями та завдання аудиторського підтвердження в процесі приватизації - 0,42 друк. арк.).

6. Ткачук Г.О., Зеленьак В.В., Павленко Г.М., Ткачук А.В. Механізм забезпечення функціонування обліково-аналітичної діяльності в системі економічної безпеки підприємств. *Науково-методичні засади оцінки бізнесу в умовах Євроінтеграції*: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. В.В. Немченко. Одеса. Видавництво Іванченка І.С. 2019. С. 129-136. (0,79 друк. арк., особистий внесок: визначено функціональні складові механізму обліково-аналітичного забезпечення та виділено основні напрями обліково-аналітичної діяльності в системі економічної безпеки підприємства - 0,46 друк. арк.).

7. Ткачук Г.О. Економічна безпека підприємства харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень: теоретико-методологічні засади. Монографія. Миколаїв. ФОП Швець В.М. 2020. 430 с. (20,45 друк. арк.).

Статті в іноземних виданнях :

8. Galina Tkachuk, Iryna Bashynska, Maryna Baldzhy, Larysa Ivanchenkova, Larysa Skliar, Olena Nikoliuk (2019). Game Risk Management Methods for Investment Portfolio Optimization. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)* ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-2, July 2019. pp. 3940 -3943. Skopus Indexed. (0,77 друк. арк., особистий внесок: виділено теоретичні аспекти практичного використання методу ігрових ризиків - 0,18 друк. арк.).

9. Galina Tkachuk, Sofiia Kafka, Kateryna Bagatska, Aleksander Sapiński,

Dmytro Nikitin, Oleksandr Zaitsev (2019) *Mathematical Modelling Justification of Financial and Economic Parameters of Enterprises / International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT)*. Volume-9 Issue-1, October 2019. pp. 6273-6277. Skopus Indexed. (0,74 друк. арк. - особистий внесок: фактори математичного моделювання економічних параметрів - 0,18 друк. арк.).

10. Ткачук Г.О., Немченко В.В. Система індикаторів оцінки безпечності пріоритетних трансформацій підприємства. *Slovak international scientific journal*. (2020). № 44. VOL.1. Рр. 15-20. (0,74 друк. арк. - особистий внесок: розроблено схему та індикатори оцінки рівня небезпеки пріоритетних трансформацій - 0,50 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

11. Ткачук Г.О. Немченко В.В., Іванченкова Л.В. Фінансово-економічна безпека та її значення в підготовці фахівців. *Економіка харчової промисловості*. № 3(15). ОНАХТ, 2012. С. 55–57. (0,64 друк. арк. - особистий внесок: обґрунтовано актуальність дослідження фінансово-економічної безпеки з позицій різних економічних наук - 0,29 друк. арк.).

12. Ткачук Г.О. Аудиторське підтвердження ефективності оренди в системі управління фінансовою безпекою підприємства. *Економіка харчової промисловості*. № 4(16). 2012. С. 85–89. (0,57 друк. арк.).

13. Ткачук Г.О. Методичні засади визначення чинників ефективності оренди в системі управління фінансовою безпекою підприємства. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. №11 .2012 [37] . Тернопіль, 2012. С. 309–314. (0,50 друк. арк.).

14. Ткачук Г.О. Фінансова безпека підприємства: оцінка ефективності управління та оцінка ризиків. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 1. С. 62-64. Index Copernicus International. (0,54 друк. арк.).

15. Ткачук Г.О. Внутрішні та зовнішні загрози продовольчої безпеки України. *Економіка харчової промисловості*. 2014. №3. С. 52-56. Index Copernicus International, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ. (0,47 друк. арк.).

16. Ткачук Г.О., Іванченкова Л.В. Внутрішньогосподарська звітність в системі управління бізнесом. *Економіка харчової промисловості*. 2016. Том 1, випуск 1/2016. С. 73-80. Index Copernicus International, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ. (0,56 друк. арк., особистий внесок: розроблено склад управлінської звітності підприємства харчової промисловості - 0,28 друк. арк.).

17. Ткачук Г.О., Іванченкова Л.В., Скляр Л.Б. Експертне підтвердження обліково-аналітичної інформації. *Економіка харчової промисловості*. 2016. Т. 8, вип. 4. С. 74-80. Index Copernicus International, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ. (0,48 друк. арк., особистий внесок: узагальнено методичні прийоми документального дослідження облікової інформації - 0,10 друк. арк.).

18. Ткачук Г.О. Обліково-аналітичне забезпечення кадрової безпеки підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2017. Т. 9, вип. 3/2017. С. 88-96. Index Copernicus International, Dimensions, Skilit, Centre for Agriculture and Biosciences International, DORA, Google Scholar, EBSCOhost. (0,62 друк. арк.).

19. Ткачук Г.О. Обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної

безпеки: актуальні аспекти. *Економічна та продовольча безпека України*. Том 5. Випуск 3-4, 2017. С. 43-49. (0,52 друк. арк.).

20. Ткачук Г.О., Іванченкова Л.В., Скляр Л.Б. Проблеми формування обов'язкових компонентів облікової політики підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10, Вип. 3. С. 73-82. Index Copernicus International, Dimensions, Skilit, Centre for Agriculture and Biosciences International, DORA, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ, FSTA. (0,72 друк. арк., особистий внесок.: узагальнено принципові підходи з питань визначення критеріїв суттєвості обліково-аналітичної інформації - 0,20 друк. арк.).

21. Ткачук Г.О. Теоретико-методологічні аспекти формування корпоративної політики економічної безпеки підприємства. *Вісник Сумського аграрного національного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. Випуск 3 (78). С. 112-117. (0,54 друк. арк.).

22. Ткачук Г.О., Іванченкова Л.В., Скляр Л.Б. Проблемні питання оцінки фінансових результатів діяльності сучасного підприємства. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 3-1 (52), 2019 р. С. 84-88. Index Copernicus, Google Scholar, Grossref. (0,72 друк. арк. - особистий внесок: визначено місце фінансових результатів в системі оцінки рівня економічної безпеки підприємства - 0,38 друк. арк.).

23. Ткачук Г.О. Механізм ідентифікацій загроз трансформаційних перетворень підприємства. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 6.1-2 (56). 2019. С. 9-13. Index Copernicus, Grossref. (0,49 друк. арк.).

24. Ткачук Г.О. Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічною безпеки підприємства. *Економіка харчової промисловості*. Том 11, випуск 4/2019. 2019. С. 42-50. Index Copernicus International, Dimensions, Skilit, Centre for Agriculture and Biosciences International, DORA, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ, FSTA. (0,60 друк. арк.).

25. Ткачук Г.О. Структурована модель економічної безпеки трансформаційних перетворень підприємства. *Інтелект XXI*. Випуск 6/2019. Частина 2. 2019. с. 31-35. Index Copernicus. (0,55 друк. арк.).

26. Ткачук Г. О. Вплив трансформаційних процесів різних рівнів та природи на економічну безпеку підприємства. *Інфраструктура ринку*. Випуск 37. 2019. С. 410-415. Index Copernicus, Google Scholar. (0,60 друк. арк.).

27. Ткачук Г.О. Типологія трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 48/2019. Частина 2. 2019. С. 107-111. Index Copernicus, Google Scholar. (0,52 друк. арк.).

28. Ткачук Г.О. Економічна безпека підприємства: вектор актуальних наукових досліджень. *Підприємництво та інновації*. Випуск 10, 2019. С. 87-93. Google Scholar. (0,61 друк. арк.).

29. Ткачук Г.О. Загрози трансформаційних процесів щодо безпечної діяльності підприємств харчової промисловості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. Том 31(70). №1, 2020. С. 132-137. Index Copernicus. (0,52 друк. арк.).

30. Ткачук Г.О. Теоретичні аспекти економічної безпеки сучасного підприємства: наукові підходи до тлумачення базової категорії. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск №29/2020. С. 151-155. Index Copernicus, Google Scholar. (0,48 друк. арк.).

31. Ткачук Г.О. Складники економічної безпеки підприємства: важливий науковий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент».* Випуск 41. 2020. С. 39-45. Index Copernicus International. (0,51 друк. арк.).

32. Ткачук Г.О. Методичні підходи до оцінки рівня небезпеки трансформаційних перетворень підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* Випуск №1 (112). 2020. С. 125-130. Index Copernicus International, Google Scholar. (0,54 друк. арк.).

33. Ткачук Г.О. Моделювання механізму створення стандартних заходів захисту від загроз пріоритетних трансформацій підприємства: науковий підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство».* Випуск № 30/2020. 2020. С. 184-189. Index Copernicus, Google Scholar. (0,61 друк. арк.).

34. Ткачук Г.О. Технології системи забезпечення економічної безпеки підприємства: науковий підхід до застосування. *Науковий погляд: економіка та управління.* Випуск № 1 (67), 2020. С.112-116. Index Copernicus. (0,52 друк. арк.).

35. Ткачук Г.О., Рибалко С.В., Скляр Л.Б. Методичний підхід до оцінки стану фінансової системи підприємства в умовах забезпечення його економічної безпеки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки.* 2020. № 1 (20). С. 15-23. Index Copernicus International. (0,74 друк. арк., особистий внесок: визначено напрями аналізу та показники-індикатори оцінки стану фінансово-економічної системи підприємства - 0,50 друк. арк.).

36. Ткачук Г.О., Рибалко С.В. Теоретико-методологічні засади оцінки спроможності системи економічної безпеки підприємства. *Український журнал прикладної економіки.* 2020. Том 1. №1. С. 118-126. Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Citefactor, InfoBase. (0,72 друк. арк., особистий внесок: визначено методичний підхід до оцінки спроможності системи економічної безпеки - 0,51 друк. арк.).

Статті в інших виданнях:

37. Ткачук Г.О. Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства. *Економіка харчової промисловості.* 2015. Том 7, випуск 4/2015. С.80-88. Index Copernicus International, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ. (0,56 друк. арк.).

38. Ткачук Г.О. Підприємства харчової промисловості в умовах забезпечення продовольчої безпеки України: обліково-аналітичний аспект. *Food safety and security.* Випуск 1/2020. С. 4-20. (0,61 друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій:

39. Ткачук Г.О. Сучасні напрями розвитку обліково-аналітичної системи підприємства. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 12-13 жовтня 2017 року).* Одеса. 2017. С. 53-57. (0,22 друк. арк.).

40. Ткачук Г.О. Особливості оренди державних цілісних майнових

комплексів виноробної промисловості. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11- 13 жовтня 2018 року)*. Одеса: ОНАХТ, 2018. С. 227-229. (0,16 друк. арк.).

41. Ткачук Г.О. Концептуальні засади вибору пріоритетних напрямків трансформаційних перетворень на підприємствах харчової промисловості. *Сорок перші економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29 жовтня 2019 року)*. Львів, 2019. С. 16-18. (0,15 друк. арк.).

42. Ткачук Г.О. Передумови трансформаційних процесів сучасного підприємства. *Світ економічної науки. Випуск 17: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 30 жовтня 2019 року)*. Тернопіль, 2019. С. 29-30. (0,13 друк. арк.).

43. Ткачук Г.О. Концепція безпечності трансформаційних перетворень на підприємствах харчової промисловості. *Інформаційне суспільство: технологічний, економічний та технічний аспекти становлення (випуск 43): Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 14 листопада 2019 року)*. Тернопіль, 2019. Випуск 43. Частина 2. С. 31-33. (0,14 друк. арк.).

44. Ткачук Г.О. Заходи забезпечення цифрової трансформації економічної безпеки підприємства. *III International Scientific Conference Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise. (November 22th, 2019)*. Le Mans, France: Baltija Publishing. 172 pages. P. 71-74. (0,16 друк. арк.).

45. Ткачук Г. О. Загрози та ризики економічній безпеці підприємства під тиском процесів трансформації власності. *Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: сучасний стан та перспективи: Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 23 листопада 2019 р.)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 66-69. (0,18 друк. арк.).

46. Ткачук Г.О. Оцінка рівня небезпеки трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості: позиційні детермінанти. *IV International Scientific-practical Conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies: Conference Proceedings (February 21th, 2020)*. Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing. 128 pages. Pp. 36-39. (0,16 друк. арк.).

47. Ткачук Г.О. Актуальні питання адаптації системи забезпечення економічної безпеки за умов трансформаційних процесів підприємства. *Економіка, фінанси, облік та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 05 березня 2020 року)*. Полтава: Центр фінансово-економічних наукових досліджень. 2020. С. 31-33. (0,15 друк. арк.).

48. Ткачук Г.О. Економічна безпека агроінтеграційних процесів підприємств харчової промисловості: напрями дослідження та шляхи вдосконалення. *Економічні пріоритети країн в умовах глобалізації: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 березня 2020 року)*. Київ: НУХТ. 2020. С. 60-65. (0,22 друк. арк.).

49. Ткачук Г.О. Наукові аспекти діагностики фінансового стану в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. *80 наукова конференція*

викладачів академії: *Збірник тез доповідей (м. Одеса, 7 – 8 травня, 2020 року)*. Одеса: ОНАХТ. 2020. С. 408-409. (0,13 друк. арк.).

50. Ткачук Г.О. Комплементарний підхід в системі економічної безпеки підприємства. *Transformations in Economics and Management: Conference Proceedings: IV International Scientific-practical Conference Modern (Klaipeda, March 27th, 2020)*. Klaipeda, Lithuania: Baltija Publishing. Pp. 62-64. (0,15 друк. арк.).

51. Ткачук Г.О. Теоретичні засади трансформацій реструктуризації в умовах забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка сьогодні: актуальні питання та інноваційні аспекти: Матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 липня 2020 року)*. Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ». 2020. С. 110-113. (0,16 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ткачук Г.О. Економічна безпека підприємств в умовах трансформаційних перетворень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2020.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних та прикладних засад розвитку системи економічної безпеки підприємств в умовах трансформаційних перетворень.

Розширено наукове уявлення щодо основних дефініцій економічної безпеки підприємства. Представлено авторське бачення структури та складу об'єктів економічної безпеки, розроблено та запропоновано до застосування комплексну системно-комплементарну модель для їх опису.

Представлено авторську концепцію безпеки трансформаційних перетворень підприємства. За результатами емпіричного дослідження із загального обсягу трансформаційних процесів виділено пріоритетні трансформації для підприємств харчової промисловості. Запропоновано моделі пріоритетних трансформацій, механізм та інструментарій моніторингу, ідентифікації та оцінки пов'язаних із ними загроз та ризиків. Представлено методологічний підхід до застосування заходів захисту та прийняття управлінських рішень в системі економічної безпеки підприємства.

Запропоновано науковий підхід формування теоретико-методологічних положень адаптованого розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості в умовах трансформаційних перетворень. Запропоновано методику оцінки спроможності системи економічної безпеки. Представлена індикаторно-параметрична модель оцінки та розроблено методичний інструментарій визначення класу небезпеки пріоритетних трансформацій. Отримали подальший розвиток технології захисту та обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємств.

Удосконалено методологію формування корпоративної політики

трансформаційних перетворень підприємства. Запропоновано напрями та заходи удосконаленого розвитку системи економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, трансформаційні перетворення, пріоритетні трансформації, адаптована система економічної безпеки, технології економічної безпеки, оцінка стану економічної безпеки, ідентифікація загроз, обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки, підприємство харчової промисловості.

АНОТАЦІЯ

Ткачук Г.А. Экономическая безопасность предприятий в условиях трансформационных преобразований. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2020.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методологических и прикладных аспектов развития системы экономической безопасности предприятий в условиях трансформационных преобразований.

Расширено научное представление об основных дефинициях экономической безопасности предприятия. Представлено авторское видение структуры и состава объектов экономической безопасности, разработана и предложена к применению комплексная системно-комплементарная модель для их описания.

Представлена авторская концепция безопасности трансформационных преобразований предприятия. По результатам эмпирического исследования из общего объема трансформационных процессов выделены приоритетные трансформации для предприятий пищевой промышленности. Предложены модели приоритетных трансформаций, механизм и инструментарий мониторинга, идентификации и оценки связанных с ними угроз и рисков. Представлен методологический подход к применению мер защиты и принятия управленческих решений в системе экономической безопасности предприятия.

Предложено научный подход формирования теоретико-методологических положений адаптированного развития системы экономической безопасности предприятий пищевой промышленности в условиях трансформационных преобразований. Предложена методика оценки состоятельности системы экономической безопасности. Представлена индикаторно-параметрическая модель оценки и разработан методический инструментарий определения класса опасности приоритетных трансформаций. Получили дальнейшее развитие технологии защиты и учетно-аналитического обеспечения системы экономической безопасности предприятий.

Усовершенствована методология формирования корпоративной политики трансформационных преобразований предприятия. Предложены направления и

мероприятия усовершенствованного развития системы экономической безопасности предприятий пищевой промышленности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, трансформационные преобразования, приоритетные трансформации, адаптированная система экономической безопасности, технологии экономической безопасности, оценка состояния экономической безопасности, идентификация угроз, учетно-аналитическое обеспечение экономической безопасности, предприятие пищевой промышленности.

SUMMARY

Tkachuk H.O. Economic security of the enterprise in the conditions of transformational transformations. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of economic sciences on a specialty 08.00.04 - economics and management of the enterprises (on kinds of economic activity). - Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2020.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical-methodological and applied bases of formation of the adapted system of economic safety of the enterprises in the conditions of transformational transformations.

The author's concept of safety of transformational transformations of the enterprise is presented, according to which transformational transformations can be considered safe, if the existing adapted system of economic safety of the enterprises is able to predict, timely identify and assess probable threats and negative tendencies caused by these transformations. to provide the maximum possible protection against their influence, to develop and promptly implement measures for their prevention and elimination of consequences.

The scientific approach of formation of theoretical and methodological provisions of the adapted development of system of economic safety of the enterprises of the food industry in the conditions of transformational transformations is offered. A method for assessing the capacity of the economic security system is proposed. An indicator-parametric assessment model is presented and a methodological toolkit for determining the hazard class of priority transformations is developed. Received further development of protection technology and accounting and analytical support of the economic security of enterprises.

A scientific approach to the formation of theoretical and methodological basis of the adapted system of economic security of the enterprises is proposed, which, unlike others, is based on the study of priority transformational transformations and provides a synergistic effect in modeling protection mechanisms against the negative impact of transformational processes.

Keywords: economic security of the enterprises, transformational transformations, priority transformations, technologies of economic security, assessment of the state of economic security, accounting and analytical support of economic security, food industry enterprises.